

Autor: Lucia Sýkorová

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

KAPITOLY Z NOS

II.SOCIOLÓGIA

1.Vznik a vývoj sociológie. Predmet sociológie. Význam sociológie

Prvé obdobie , v ktorom sa uvažovalo o spoločenských problémoch , ale ešte nevznikla potreba vytvoriť samostatnú vedu o :spoločnosti , sociálnej a skupinovej štruktúre, spoločenských vzťahoch ,nazývame **protosociológiou** – teda obdobie , ktorému predchádzal vznik sociológie .Sociológia ako veda vznikla **v 19. storočí**.

Jej hlavným zakladateľom bol francúzsky **filozof August Comte** / 1798- 1857/.

Práve on dal sociológii názov / Termín **sociológia** pochádza z latinského slova **societas** - spoločnosť a z gréckeho **logos** – slovo, učenie.Sociológia- veda o spoločnosti hľadá odpovede na centrálny problém : Ako skĺbiť pevný poriadok spoločnosti s neobmedzenými možnosťami jej vývoja .

Je potrebné doplniť, že spoločnosť skúmajú i iné spoločenské vedy.

Sociológia skúma spoločnosť z viacerých hľadísk, dimenzií :
/Búzik,B., Sopóci,J. 1997/

Demografické hľadisko zohľadňuje skutočnosť, že sociológia pri skúmaní spoločnosti vychádza z konkrétnej populácie / obyvateľstva/ , prípadne jej časti.

Psychologické hľadisko prikazuje sociológii rešpektovať dôležitosť jednotlivcov tvoriacich spoločnosť, ich individuálne charakteristiky, záujmy, konanie.

Kolektívne hľadisko zdôrazňuje, že väčšinu svojich životných problémov a situácií ľudia riešia združovaním sa do skupín , ktoré tvoria jedny zo základných prvkov spoločnosti.

Štruktúrne hľadisko sociológiu orientuje na skúmanie spoločnosti ako zložitého, vnútorne členeného celku – sociálneho systému , na skúmanie toho, ako je tento celok usporiadaný ,aké sú vzťahy medzi jeho prvkami a aké procesy v ňom prebiehajú.

Kultúrne hľadisko prihliada na to, že spoločnosť vytvára systém hodnôt, noriem, vzorov správania, poznatkov, vierovyznaní a sociálnych inštitúcií, čiže kultúru spoločnosti, ktorá reguluje , zdôvodňuje a dáva

zmysel sociálnemu správaniu ľudí, usporiadaniu a fungovaniu spoločnosti .

Dynamické hľadisko zdôrazňuje nevyhnutnosť študovať spoločnosť ako istým spôsobom fungujúci, pretrvávajúci a pritom neustále sa meniaci a vyvíjajúci sa systém .

Sociológia :

- veda skúmajúca spoločnosť
- má zvláštny /od laického pohľadu líšiaci / pohľad na spoločnosť
- umožňuje ľuďom objektívnejšie spoznávať sociálny svet
- umožňuje ľuďom objektívnejšie chápať sociálny svet
- pomáha ľuďom lepšie sa orientovať vo svete
- pomáha ľuďom úspešnejšie a šťastnejšie žiť
- poskytuje ľuďom vedomosti potrebné pre každodenný život i pre výnimočné životné situácie
- pomáha /svojimi poznatkami /odhaliť a odmietnuť mnohé nesprávne názory , predsudky , ktoré sú rozšírené na verejnosti

Sociológia má nesporný význam pre spôsob života človeka a preto základné vedomosti z oblasti sociológie by sa mali stať **súčasťou všeobecného vzdelania každého človeka.**

Sociológia je ale aj teoreticko empirická veda:

to znamená , že snahou sociológov je dosiahnuť, aby teoretické poznatky tvoriace sociologickú teóriu spoločnosti boli v súlade so zisteniami empirického sociologického výskumu.

Pri teoretickom skúmaní spoločnosti sociológovia rozlišujú dve základné úrovne skúmania:

Mikrosociológia sa sústreďuje na skúmanie každodenného správania činností a sociálnych interakcií / vzájomného pôsobenia / jednotlivcov v malých skupinách, podrobne skúma :

- názory ľudí
- konanie ľudí v rôznych situáciách a prostrediach
- správanie ľudí v rôznych situáciách a prostrediach
- komunikačné spôsobilosti, osobitosti v rôznych situáciách a v rôznom prostredí
- motivácie ľudí , ktoré súvisia so správaním a konaním jednotlivca

Makrosociológia sa sústreďuje na skúmanie nadindividuálnych javov života spoločnosti , napríklad:

- veľkých sociálnych skupín
- kultúry
- sociálnej štruktúry
- **sociálnej stratifikácie** / rozvrstvenia/
- sociálnej zmeny , ktoré charakterizujú celú spoločnosť, alebo jej časti.

Mikrosociológia a makrosociológia sa v sociologickom skúmaní často kombinujú , pretože množstvo spoločenských javov možno poznať, pochopiť a vysvetliť iba uplatnením oboch prístupov.

Príklad : Problém nezamestnanosti

Makrosociológia :

- skúma príčiny nezamestnanosti v konkrétnej spoločnosti z hľadiska ekonomického, politického apod.
- zisťuje zloženie a veľkosť kategórie nezamestnaných ľudí, rozsah nezamestnanosti
- zisťuje dôsledky nezamestnanosti , sociálne následky nezamestnanosti na spoločnosť

Mikrosociológia

Orientuje pozornosť na konkrétne vybrané nezamestnané osoby , študuje ich :

- životné príbehy
- osobnostné charakteristiky
- každodenné činnosti
- kontakty s inými osobami a pod.

Sociologická teória

Ak sa zamýšľame nad problémom udržania sociálneho poriadku, usporiadania sociálnych vzťahov sociológovia väčšinou pri zdôvodňovaní používajú dve protichodné teórie :

- teóriu sociálneho konsenzu
- teóriu sociálneho konfliktu

Teória sociálneho konsenzu/ súhlasu, dohody / tvrdí , že základom sociálneho usporiadania , existencie a stability v spoločnosti je funkčná nevyhnutnosť – vzájomná sociálna odkázanosť ľudí. Ľudia navzájom spolupracujú , utvárajú rôzne sociálne skupiny , spoločnosť , pretože vo vlastnom záujme si nemôžu dovoliť konať inak .Podľa zástancov tohto názoru spoločnosť sa nerozpadne práve vďaka uvedomenému a neuvedomenému procesu **sebaregulácie** , v ktorom jednotlivé jej časti plnia svoje funkcie prispievajúce k fungovaniu a integrite / celistvosti/ celku.

Teória sociálneho konfliktu naopak tvrdí, že akékoľvek usporiadanie spoločnosti je **vyhovujúce** a vhodné len pre časť jej členov , prípadne **niektoré sociálne skupiny, ostatní sú** k takémuto spolužitiu **donútení**. Preto každá spoločnosť nevyhnutne produkuje **konflikt** , ktorého aktérmi sú proti sebe stojace sociálne skupiny , súperiace o nadvládu v spoločnosti.Výsledky konfliktu rozhodujú o spôsobe usporiadania spoločnosti.

2. Spoločnosť, minority, elity

Spoločnosť je veľmi rozdielne vymedzovaný termín , spoločnosť je jedným z najširších a najvšeobecnejších termínov v sociológii. Označujú sa ním relatívne malé skupiny ale tak aj celé ľudstvo.V najširšom ponímaní sa pod spoločnosťou rozumie **štát i národ**.

Pod pojmom **spoločnosť** môžeme chápať aj rozmanité inštitúcie ako: akciová spoločnosť, vedecká spoločnosť, spoločnosť pre kultúru, spoločnosť pre politiku, zväzy, asociácie ,iné sociálne útvary.

Spoločnosťou môžeme nazývať i účelové / teda z rôznych dôvodov –racionálnych / **zoskupenie ľudí, sociálnej organizácie** .V **užšom ponímaní** pod týmto termínom sa označujú rôzne historické, právne, politické ,ekonomické , alebo iné typy a formy spoločnosti , ako napr. :rímska, societas, triedna, meštiacka, kapitalistická ,feudálna, aristokratická.

Po všetkých objasneniach môžeme konštatovať, že pod pojmom **spoločnosť** rozumieme účelovo usporiadaný sociálny útvar s vlastným, od iných sociálnych útvarov odlišným, hodnotovým a normatívnym systémom, ktorým realizuje svoje ciele.

Spoločnosť je také zoskupenie ľudí, ktoré je schopné kompletne zabezpečiť kultúrne a biologické prežitie svojich členov a nie sociálne skupiny, ktoré nie sú sebestačné. Rozlišujeme spoločnosť :**komplexnú, otvorenú, uzavretú**

Komplexná spoločnosť Medzi hlavné znaky komplexných spoločností patrí :

- veľká hustota – koncentrácia obyvateľstva
- zvyšujúci sa počet sociálnych kontaktov
- bohatosť sociálnych vzťahov
- štruktúra riadenia / vlády /
- integrácia prostredníctvom symbolov
- príslušnosť jedincov k mnohým sociálnym skupinám
- konfliktovosť medzi sociálnymi skupinami / konflikt rolí/
- diferenciacia subkultúr podľa veku, hodnôt a pod

Spoločnosť otvorená

Tento typ spoločnosti je sociálnym útvarom s pozitívnou sociálnou „priliehavosťou“, ktorá umožňuje sociálny vzostup v rámci celého útvaru a zmeny štruktúry celku.

Spoločnosť uzavretá

Táto spoločnosť je typom sociálneho útvaru, v ktorom nie je možný sociálny vzostup v rámci celého útvaru a štruktúrne zmeny útvaru.

Prototypom je :kastovanie, stavovská spoločnosť, totalitný režim

Elita

Pri informáciách o spoločnosti je potrebné venovať pozornosť i elite, ktorej pojem vyjadruje početne malú časť spoločenského útvaru / skupiny / , ktorej členovia zaujímajú v sociálnom útvaru vysoké pozície. A sú zastúpené v rôznych typoch sociálnych útvarov : z rôznych funkčných, najmä profesijných skupín napr :šľachta, tzv. staré rodiny, prominenti z oblasti verejnej správy, prominenti z oblasti obchodu, umenia, priemyslu

V sústave sociálnych pozícií zaujíma práve elita miesto prevažne v hornej vrstve, čiastočne tiež v strednej vrstve a svojou sociálnou pozíciou vykonáva :

- **silný vplyv** / formulácia cieľov, úloh a sociálnych rolí /
- **sociálnu kontrolu** / vo všetkých oblastiach sociálneho života /

I pri elite rozlišujeme :**mocenskú elitu** – ide o vysoké spoločenské pozície a funkcie v oblasti armády, priemyslu, vlády a pod.

Pre modernú spoločnosť je zväčša charakteristické, že i elity modernej spoločnosti nie sú uzavreté ale otvorené sociálne útvary.

Príslušnosť k elite je ale závislá na **sociálnej pozícii**, vytváranie elít je veľmi úzko spojené so sústavou sociálnych hodnôt príslušného sociálneho útvaru, to znamená s prístupom k hodnotám a ich kontrole. V tomto smere môžeme vymedziť elitu ako osoby, ktoré majú najväčší prístup k hodnotám a ich kontrole.

pod. /Z hľadiska **majority** / prevahy, väčšinového postavenia / je podobne ako **minorita** /menšina / okrajovou skupinou .

Elita je teda z hľadiska početnosti z širšieho aspektu minoritou.

Minorita

Chápanie pojmu minorita si vymedzíme v užšom a širšom zmysle: Ponímanie v **užšom zmysle** je minorita menšia časť spoločenského útvaru, ktorý sa líši zvyčajne od majority odlišným pôvodom / rasou /, národnosťou, náboženstvom rečou.

Širší význam slova minorita sa objasňuje ako početne malá časť spoločenského celku, dieľcia skupina, ktorá je z hľadiska celku v menšine.

Podľa pána Wirtha a jeho klasickej definície je **minorita skupinou osôb, ktoré sú pre svoje fyzické alebo kultúrne charakteristiky odlúčené od ostatných, v spoločnosti, v ktorej žijú, je s nimi zaobchádzané bez rovnosti, teda odlišne, pričom sú znevýhodnené a tým ich môžeme považovať za predmet kolektívnej diskriminácie. Označenie minoritný je chápaný i ako vylúčený na celkovom podieľaní sa na živote spoločnosti.** V sústave sociálnych pozícií zaujíma minorita miesto prevažne v strednej a najmä spodnej sociálnej vrstve, v hornej vrstve je zastúpená sporadicky.

Protimenšinové nálady pramenia často z osobných neúspechov a sklamaní, ich príčiny nie sú poznané, alebo ich nemožno odstrániť a obracajú sa smerom najmenšieho odporu proti tým, ktorí sa nemôžu vôbec alebo nedostatočne brániť teda proti minoritám.

3. Kultúra

Termín **kultúra** patrí v tomto storočí medzi veľmi frekventované a zároveň tým i mnohovýznamové, za kultúru sa považuje všetko čo vzniká činnosťou človeka a spoločnosti.

Vznik človeka je predpokladom kultúry: človek je tvorcom kultúry, ale zároveň bez kultúry by nemohol vzniknúť dnešný človek ani samotná spoločnosť.

Kultúra je veľmi zložitý: spoločenský jav, proces, vzťah

Sociologické chápanie kultúry má viacero rovín:

Podľa **širšieho hľadiska** je kultúra komplex tvorený aktívnou tvorivou činnosťou ľudí, ktorá vedie k osvojeniu sveta.

Pre sociologické chápanie a skúmanie kultúry sú charakteristické tieto momenty:

- podstatné v kultúre sú **ľudské činnosti a hodnoty**
- kultúra nie je vrodená, zdedená alebo inštinktívna, ale je **naučená**
- kultúra ako **celok je kolektívnym produktom**, vytvárajú ju ľudia, ktorí sú v sociálnej interakcii
- kultúra a kultúrne hodnoty sa prenášajú z generácie na generáciu, kultúra ako celok si zachováva určitú **kontinuitu v čase**, i keď jednotlivé prvky kultúry môžu priebežne vznikať a zanikať a vo vývoji kultúry existujú i obdobia a sféry s diskontinuitou
- kultúra je **adaptívna**, teda je schopná na základe činnosti ľudí sa prispôbovať vnútorným a vonkajším zmenám

adaptabilita - prispôsobivosť

Materiálna kultúra je oblasťou, materiálneho bohatstva spoločnosti: je to súbor javov a procesov prípadne vzťahov vzťahujúcich sa na uspokojovanie materiálnych potrieb človeka.

Za najdôležitejšie prvky materiálnej kultúry sa považujú :

- **prostriedky používané v materiálnej výrobe** : pracovné nástroje ,stroje automaty, zložité technické aparatury.
- **spôsoby používania týchto prostriedkov** :technológia práce s nástrojmi , technológia práce so strojmi
- **produkty určené k uspokojovaniu výrobných potrieb jednotlivca a spoločnosti** :polotovary, umelo vytvorené materiály
- **spotrebné predmety** :potreby každodennej potreby krátkodobej spotreby, potreby dlhodobej spotreby ,umelé materiálne životné prostredie:
- **rôzne stavebné diela**

Duchovná kultúra je oblasťou duchovného bohatstva spoločnosti: je to súbor javov, procesov a vzťahov vzťahujúcich sa na uspokojenie duchovných potrieb človeka – súbor najrôznejších:Ideí, zvykov, inštitúcií, symbolov, predstáv, názorov. Špecifické miesto v duchovnej kultúre majú spoločenské normy – ich sférou je normatívna kultúra / teda týka sa morálky a práva /

Kultúra vzhľadom k jedincovi plní veľa funkcií , uvádzame aspoň niektoré:

- **humanizačná** alebo civilizačná a ich obsahom je poľudšťovanie človeka v spoločnosti
- **poznávacia ,výchovná alebo výchovno vzdelávacia**
- **adaptačná** alebo **socializačná, alebo regulatívna**
- **kompensačná funkcia**
- **rekreačná, zábavná funkcia**

Rozmanitosť kultúr môžeme zaznamenať nielen pri skúmaní rôznych spoločností , ale v rámci jednej spoločnosti. Mnohé sociálne skupiny , ktoré sú súčasťou spoločnosti a podieľajú sa na jej hlavnej – **dominantnej kultúre** a zároveň si utvárajú vlastné skupinové hodnoty , normy, vzory správania , skupinovú ideológiu apod. , čiže v rámci dominantnej kultúry spoločnosti si vytvárajú vlastnú kultúru – **subkultúru**.

V **dominantnej** kultúre spoločnosti existuje umelecká kultúra - kultúra elity a **ľudová kultúra** . Termín **subkultúra** má zväčša vystihnúť určité zvláštnosti súboru kultúrnych prvkov typických pre menšie skupiny v rámci jedného národa , jedného štátneho útvaru , prípadne širšieho spoločenstva. Známe sú napríklad subkultúry čínskych , židovských a iných komunit žijúcich mimo vlasti , poznáme napr. subkultúry rôznych skupín mládeže , homosexuálov, subkultúry armády.

Niektoré skupiny si vytvárajú hodnoty a normy, ktoré sú v rozpore s hodnotami a normami, dominantnej skupiny a tak **vzniká kontrakultúra – kontrastná subkultúra** , ktorá stojí proti dominantnej kultúre spoločnosti.

Kontakt medzi kultúrami je je základom prenosu kultúrnych prvkov – teda kultúrnej difúzie .

Prijatie týchto kultúrnych prvkov v iných spoločenstvách a ich integrácia do iných , odlišných kultúr sa nazýva **akulturácia**.

Masová kultúra

I keď i v súčasnosti existujú rôzne kultúry, dosť často sa súčasne kultúra charakterizuje súhrnne ako masová kultúra tj. zvláštny typ kultúry, ktorá je prístupná, dostupná a určená najširšej skupine ľudí bez rozdielu pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, profesie, politického a náboženského presvedčenia. Základnými znakmi masovej kultúry sú :

- masovosť- veľké množstvo toho čo je predkladané alebo tých, ktorí to prijímajú
- štandardizácia rovnakosť toho, čo je prijímané

Masová kultúra je kritizovaná za to, že je iba oddychovou záležitosťou, nepodnecuje myslenie, ale vedie k pasivite:

- odvádza človeka od jeho vlastného života
- privádza človeka do fiktívneho sveta, vymyslených hrdinov
- v súčasnosti pribúda čoraz viac násilných a brutálnych scén, čím sa otupí ľudské cítenie, zvyká jedinca na násilie a brutalitu ako na samozrejme súčasť každodenného života

Názory na strane druhej, ktoré sú protikladné obhajujú súčasný stále brutálnejší trend v masovej kultúre, pretože práve tento spôsob považuje ako najvhodnejší pre uvoľnenie človeka a odpútanie sa od bežných starostí ako útočisko človeka pred svetom ktorému on nerozumie.

Názory mnohých sú veľmi rôznorodé až protichodné, preto o masovej kultúre môžeme povedať, že môže byť dobrá i zlá, umelecká i gýčovitá, hodnotná a bezcenná, prínosná a škodlivá, záleží na konkrétnom diele, ktoré posudzujeme.

4. Deviácia

V tejto časti by sme v úvodnej časti uviedli kľúčové slová, ktoré je potrebné poznať a ktoré si budeme ďalej objasňovať :

- deviacia
- konformita
- nonkonformita
- sociálna kontrola
- formálna sociálna kontrola
- neformálna sociálna kontrola

Deviácia je také správanie jednotlivcov, ktoré spoločnosť, či sociálna skupina pokladá za porušenie spoločenských, či skupinových noriem a preto vyvoláva reakcie jednotlivcov, sociálnych skupín, alebo spoločnosti zamerané na izoláciu, liečenie, prevýchovu, nápravu, alebo potrestanie porušiteľov noriem.

Definícia rozlišuje tri zložky : **osobu**, ktorá sa správa určitým spôsobom, **normy**, čiže pravidlá a vzory správania, ktoré spoločnosť, či sociálna skupina uplatňuje pri posudzovaní určitého správania, **iné osoby**,

sociálne skupiny, či organizácie reprezentujúce spoločnosť, ktoré istým spôsobom reagujú na toto správanie.

Príkladom deviácie môžu byť mladí ľudia pijúci alkohol, lebo porušujú sociálnu a zároveň aj zákonnú normu spoločnosti./ iný príklad –krádež-nedovolené privlastnenie /. **Pojem deviácia** neoznačuje len protizákonné správanie, ale každé správanie, ktoré porušuje skupinové, alebo spoločenské normy, teda nepísané normy správania. **Konformita** je opakom deviácie – zhodnosť, súhlas, poslušnosť či prispôsobenie sa sociálnym normám. **Nonkonformita** – je medzistupeň medzi deviáciou a konformitou. Je to také správanie jednotlivcov, ktoré sociálna skupina, alebo spoločnosť pokladá za odchýlku od svojich noriem, nepresahuje však hranice tolerancie skupiny, či spoločnosti a preto nevyvoláva negatívne reakcie / výstredné obliekanie, nezvyčajný štýl života /. **Deviácia** nie je absolútna, ale relatívna a preto či sa určité správanie považuje za deviantné závisí od času, miesta a sociálnych okolností / napr. dámske nohavice vyvolávali kedysi pohoršenie, odsúdenie verejnosti. /

Často sa stiera rozdiel medzi deviantným a konformným správaním, napr. vzťah spoločnosti k alkoholu a pod., pretože skupinové normy nie sú jednoznačne vymedzené.

Sociálna kontrola – termínom označujeme všetky spoločenské mechanizmy, ktorých úlohou je zabezpečiť poriadok a stabilitu spoločnosti. Vyjadruje úsilie spoločnosti o **sebareguláciu**. Je to proces, ktorým si sociálne skupiny, alebo spoločnosť vynucujú konformitu-prispôsobenie sa svojich členov skupinovým, či spoločenským požiadavkám. Patria sem sankcie ako donucovací prostriedok. Väčšina spoločnosti vďaka tomu, že prešla procesom socializácie sa správa konformne.

Neformálna sociálna kontrola – neoficiálny sociálny nátlak, ktorý jednotlivcov núti rešpektovať sociálne normy, prispôbovať sa vzorom správania rozšíreným v spoločnosti, uznávať spoločenské hodnoty atď.

Formálna sociálna kontrola – oficiálny, formálny tlak, ktorého cieľom je vynútiť si konformitu osôb.

5. Komunita, regionálne celky

Komunita / spoločenstvo / predstavuje jednu zo základných prirodzených foriem ľudského spolunažívania. Nemecký sociológ F. Tönnies nazval spoločenstvami také skupiny, v ktorých sú jednotlivci navzájom pospájaní určitými spoločnými znakmi a tvoria jeden celok ako napr. jazykové alebo rasové skupiny.

Vzťahy vnútri spoločenstva sú vybudované na základe:

- príbuzenstva / pokrvné väzby /

- náklonnosti / priateľské väzby /
- sympatií /susedské väzby/

Rozvoj novodobého priemyslu , techniky, a presun obrovských mäs obyvateľstva do veľkých mestských aglomerácií / proces urbanizácie / výrazne narušil a v mnohých prípadoch celkom rozbil štruktúru týchto komunit.

Najnovšie vývojové trendy v rade vyspelých krajín ukazujú opätovný návrat ľudí ku komunitnému spôsobu spolunažívania.

Prejavuje sa sociálna potreba bližších, bezprostredných a pravidelných kontaktov ľudí v mieste ich bydliska s ich susedmi či priateľmi v takých celkoch ako je napr. :

- náboženská komunita
- obecná pospolitosť
- etnicko- kultúrne spoločenstvo

Sociológia odlišuje komunity :

- **mestského typu** / obyvateľstvo veľkých centier /
- **predmestského typu** /obyvatelia predmestí veľkých amerických či európskych centier /
- **vidieckeho typu** / obyvatelia farmárskych usadlostí , okolia baní, či benzínových čerpadiel v americkom prostredí alebo malých podhorských mestečiek v Európe
-

6. Socializácia, sociálny status, pozícia, rola

Socializácia je univerzálnym kultúrnym prostriedkom k zaisteniu kontroly správania a myslenia členov spoločnosti. Socializáciou prechádza každý ľudský tvor, ak sa má stať sociálnou a kultúrnou bytosťou. Jej cieľom je sformovať takú bytosť, tak, aby sa aj osamote správala tak, akoby bola pod stálym dohľadom ostatných členov skupiny. To možno dosiahnuť vtedy, ak jednotlivec prijme za svoje nielen poznanie ale aj :

normy / pravidlá spoločenského správania /

- hodnoty / priateľstvo, úspech, vzdelanie, majetok/
- kritériá kultúry tej skupiny , ktorej je členom

Socializácia utvára spôsob jednania a formuje tendencie k reagovaniu v rôznych situáciách a pre každú spoločnosť socializácia predstavuje základný problém :

1. Bez uspokojujúcej, požadovanej socializácie individua nie sú schopné vstupovať do bežných interakcií. Vznikajú sociálne narušení jedinci, ktorí nedokážu rešpektovať normy bežného spolužitia a zapájať sa do kolektívnych akcií. **Vzniká potreba resocializácie.**

2. Výsledkom predimenzovanej socializácie v spoločnosti je konformná osobnosť s utlmenou spontánnosťou . Takýto jedinec preberá sociálne role pasívne a nie vždy dokáže niesť zodpovednosť za svoje správanie.

3. Socializáciou sa prenášajú nielen kultúrne hodnoty, ale aj existujúce sociálne nerovnosti.

4. Problematickým je aj to , že sa možno veľmi úspešne socializovať do tej skupiny, ktorej normy a hodnoty sú v rozpore s celospoločenskými normami a hodnotami.

5. Spoločnosť bez socializácie nie je schopná odovzdať svoje základné normy a hodnoty nasledujúcej generácii. Túto skúsenosť nadobudli mnohé

kultúry pod náporom kolonizácie. Aj keď neboli kolonizátormi priamo likvidované, napokon zanikli. Socializácia človeka sa začína jeho narodením a uskutočňuje sa prostredníctvom sociálneho učenia. Sociálnym učením sa chápe proces osvojovania si príslušných skupín. V priebehu sociálneho učenia dochádza k na jednej strane k prispôsobeniu sa človeka obyčajom, mravom a zákonom kultúry, v ktorej žije ako aj normám skupín, ktorých je členom, a na druhej strane dochádza k získavaniu špecificky ľudských spôsobov psychického reagovania, k nadobúdaniu vzorov vnímania, myslenia, čítania i snaženia teda k osvojovaniu si vlastností jedincom umožňujúcich jeho život v spoločnosti.

Socializáciu môžeme chápať i ako proces, ktorým spoločnosť pripravuje jedinca pre výkon jeho sociálnych rolí a súčasne sa socializácia javí ako proces, ktorým spoločnosť odovzdáva zo svojej celkovej kultúry to, čo bude človek pre výkon týchto rolí v spoločnosti potrebovať.

Sociálne systémy skupinovej organizácie ľudí sú utvárané aj takými kategóriami ako **sociálna pozícia, sociálny status a sociálna rola**.

Určuje sa nimi postavenie jednotlivcov, resp. postavenie skupín v nich. Interpretácia obsahu uvedených pojmov sa v dostupnej sociologickej literatúre navzájom prelína.

Širšia interpretácia pojmu sociálna pozícia v ňom vymedzuje dve roviny:

- prvá vyjadruje práva a povinnosti sociálneho subjektu, ktoré sú výrazom sociálneho statusu
- druhá je spojená s očakávaniami skupiny a tvorí základ sociálnej role

Sociálna pozícia konkrétneho človeka je daná pohlavím, vekom, schopnosťami, funkčným zaradením, vzdelaním a povoláním. Sociálna pozícia: miesto a postavenie sociálneho subjektu

Keďže človek je členom viacerých skupín, zaujíma viacero pozícií, ktoré môžu mať aj rozdielny charakter. Niektoré pozície majú formálny, iné neformálny charakter. Pozície človeka v skupine nemajú rovnaký význam a váhu, čo určuje ich status. Tento pojem je odvodený od latinského status, čo v preklade znamená stav, postoj, zriadenia, pomery, blahobyť.

Status teda vyjadruje sociálne pozície jednotlivca a skupiny v danej spoločnosti, ktoré sú spojené s určitou mierou ocenenia zo strany sociálneho prostredia. Význam statusu určuje skupina, ktorej príťažlivosť vytvára pre jednotlivcov – členov silnú motiváciu na adekvátne postavenie v nej.

Na každý status sa viaže určitý súhrn práv a povinností. V užšom význame je sociálny status chápaný ako sociálna prestíž, ktorá sa do istej miery osamostatňuje od majetku a moci. Vonkajším znakom statusu sú symboly, ktoré bývajú prísne dodržiavané a vyžadované. Napr. symbolom vysokého statusu môže byť luxusné auto, symbolom maturanťa stužka a pod.

Status každého jednotlivca býva často premenlivý. Status rozlišujeme vrodenný / pohlavie/, získaný / sociálnou aktivitou nadobudnutá prestíž / a pripísaný / sociálna pozícia, ktorú človek získa bez vlastného pričinenia- napr. dedičstvom a pod.

Rola je spoločensky nutný druh sociálnej činnosti a spôsob správania sa osobnosti. Ľudský jedinec sa rolám učí skúsenosťou, napodobňovaním, ideifikáciou /stotožnením /. Mnohé role sú človeku dané už narodením napr. byť ženou, iné získava počas života napr. nadobúdaním veku plní rolu študenta a pod.

Sociálna rola. Spoločnosť a skupiny, ku ktorým jedinec patrí, od neho vyžadujú, aby v rámci svojich sociálnych pozícií, /dočasných, alebo trvalých /prevzal alebo plnil určité role. Rolu možno chápať v dvojakom zmysle: **a**, ako určitý **štandard správania**, ktorý ostatní členovia skupiny od jednotlivca očakávajú, teda ako očakávané práva a povinnosti /**rolové predpisy, očakávania**/, **b**, ako súbor **skutočne vykonávaných činností**, správania viažúcich sa k určitému statusu, teda ako realizáciu určitej pozície človeka, prostredníctvom jeho konkrétnych aktivít /**výkon a realizácia role** /. S mnohými rolami sa spájajú určité povinnosti a obmedzenia, ale aj konkrétne výhody a privilégia, preto má systém rol hierarchickú / podľa istého kritéria postupnú /povahu .

7. Rodina a jej funkcie, význam pre jednotlivca

Rodina je primárnou skupinou, ktorá sa vyznačuje intimitou, vysokou súdržnosťou, emocionalitou a autentičnosťou, čo sa odvíja od silných citových väzieb vo vnútri rodiny. Väčšinou je prvou sociálnou skupinou, s ktorou sa ľudský jedinec stretáva a určitý čas aj zostáva jedinou.

K pochopeniu funkcie rodiny v spoločnosti je dôležité poznať niektoré základné vzťahy, ktoré charakterizujú súčasnú rodinu. Ide o dva druhy väzieb, ktoré sú spoločensky regulované a sankcionované. Sú to väzby medzi dospelými / rodičmi / a väzby medzi rodičmi a deťmi. Realizácia týchto väzieb musí mať základné podmienky – trvalé spolužitie členov rodiny, spoločné zaistovanie základných potrieb, spoločný intímny život členov rodiny a spoločnú starostlivosť o príslušníkov rodiny, predovšetkým o deti.

V každej spoločnosti je určujúcim hľadiskom pre hodnotenie a vyjasnenie spoločenskej funkcie a príslušnosť k určitej spoločenskej triede. Medzi základné funkcie môžeme zaradiť **biologicko-reprodukčnú funkciu rodiny**, ktorá je chápaná ako reprodukcia ľudského rodu / plodenie detí a rodenie detí/ a ako regulácia a usmerňovanie pohlavného života. Táto funkcia zahŕňa v civilizovanom svete aj oblasť uvedomelého, plánovaného rodičovstva, ktoré sa opiera o poznatky genetiky, biológie, psychológie, etiky, zdravotvedy aj ekonomiky.

Ekonomicko – zabezpečovacia funkcia rodiny sa naplňuje podielom členov rodiny na spoločenskej výrobe, v spotrebe toho, čo bolo v spoločnosti vyrobené a čo slúži k uspokojeniu potrieb členov rodiny. Sem môžeme zaradiť materiálne zabezpečenie členov rodiny, rozdelenie povinností / deľba práce v rodine /. **Kultúrno – psychologická / emocionálna / funkcia rodiny** spočíva v tom, že rodina vytvára pre svojich členov vzory spoločenského spolužitia a zároveň im poskytuje

podmienky pre citové vyžitie, odpočinok a uplatnenie individuálnych záujmov. Citové vzťahy v rodine sú kritériom jej stability, mravnosti, a kultúrnosti. Nedostatočné plnenie tejto funkcie negatívne zasahuje vzťahy v medzi členmi rodiny, spôsobuje odcudzenie. **Socializačno – výchovná funkcia rodiny** je veľmi dôležitou funkciou, ktorej náplňou je uvedenie dieťaťa do spoločnosti a jeho výchova. Jej poslaním je zabezpečiť deťom všestranný duševný a telesný rozvoj, starať sa o harmonický, fyzický, intelektuálny, citový a morálny vývin podložený a obohatený rodičovskou láskou. Rodičovská výchova dieťaťa dáva pocit istoty, vytvára vzťahy k ľuďom, okoliu, prostrediu, predmetom i k sebe samému. Rodina je prvá výchovná inštitúcia. Ochranná funkcia **rodiny** by mala zabezpečiť starostlivosť o duševný, telesný a sociálny rozvoj dieťaťa, ich výživu, bývanie, ošatenie, vzdelávanie nielen zdravého ale aj chorého dieťaťa, pokiaľ to diagnóza dieťaťa umožňuje.

Autor: Lucia Sýkorová

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

III.PRÁVO

1. Ľudské práva a slobody .

Ľudské práva sú oprávnenia, priznané jednotlivcovi, ktoré mu umožňujú plne využívať. Nové chápanie dieťaťa ako aktívneho subjektu a statusu jedinečnej a neopakovateľnej bytosti a nositeľa základných práv našlo svoje vyjadrenie už v Deklarácii práv dieťaťa, ktorá bola vyhlásená dňa 20. novembra 1959 , ale veľmi konkrétne a záväzne bol dňa 20. novembra 1989 v New Yorku prijatý **Dohovor o právach dieťaťa, ktorý vychádza z princípu najvyššieho záujmu dieťaťa**. Na Slovensku boli prijaté tieto práva :

- 1.Právo na rovnosť bez rozdielu rasy, náboženstva, pôvodu a postavenia
- 2.Právo na zdravý telesný a duševný rozvoj ,aby sa v slobodných dôstojných podmienkach zdravým a normálnym spôsobom vyvíjalo telesne, duševne, mravne, duchovne a sociálne .
- 3.Právo na meno a štátnu príslušnosť
- 4.Právo na výživu, bývanie a zdravotnícke služby
- 5.Právo na zvláštnu opateru pri telesnom, duševnom alebo sociálnom postihnutí
- 6.Právo na lásku, porozumenie a starostlivosť
- 7.Právo na bezplatné vzdelávanie a zotavenie
- 8.Právo na prednostnú ochranu a pomoc
- 9.Právo na ochranu pred zanedbávaním a krutosťou
- 10.Právo na ochranu pred diskrimináciou a na výchovu v duchu znášanlivosti, mieru a bratstva

Rodina je základnou spoločenskou jednotkou. Jej štruktúra a funkcia sa v priebehu vývoja menila. Predtým mala veľký počet členov a prostriedky na obživu a aj ochranu si zaobstarávala sama. Migrácia, demokratizácia, emancipácia žien a s ňou najmä vzdelanie a zamestnanie žien ovplyvnili vnútornú podobu rodiny. Stala sa závislá od svojho prostredia a spoločnosti. Viac funkcií prevzala na seba spoločnosť, rodina sa tak stala zraniteľnejšou. Rodinná politika sa v súčasnosti zameriava na jednotlivých členov rodiny – na ich práva a potreby.

Ľudské práva a slobody patria medzi základné piliere **demokracie**. **Ľudské a občianske práva** sa vnútorne členia na **osobné práva a slobody , politické práva a slobody, sociálno – ekonomické práva a slobody , kultúrne práva**.

Občianske práva a slobody V SR sú vymedzené v Ústave SR / 1.9. 1992/. Na globálnej úrovni sa o ochranu a podporu ľudských práv usiluje **Organizácia Spojených národov**, na regionálnej úrovni **Rada Európy**. **Rada Európy** vznikla po druhej svetovej vojne 1949 v Londýne. Sídлом RE je Štrasburg. Konkrétna činnosť rozvíja RE v oblasti spolupráce členských štátov na úseku hospodárstva, sociálnych vecí, vzdelávania, kultúry, športu, mládeže, zdravotníctva, oznamovacích prostriedkov, ochrany životného prostredia, samosprávy miest a obcí. Jej členom sa môže stať každý európsky štát, ktorý prijme princíp právneho štátu a zaručí ľudské práva a základné slobody všetkým osobám, ktoré podliehajú jeho právomoci. Rozhodovaciu právomoc v RE má **Výbor ministrov**, tvoria ho ministri zahraničných vecí členských štátov. Výbor ministrov diskutuje o politických aspektoch európskej spolupráce, obrane, ochrane ľudských práv o všetkých problémoch spoločného záujmu. Rozhodnutia Výboru ministrov sa odovzdávajú vládam vo forme odporúčaní, prípadne dohovorov. Rozhodnutia musia byť schválené dvojtretinovou väčšinou hlasov. Niektoré dôležité odporúčania adresované vládam musia byť prijaté jednohlasne. Poradným orgánom RE je **parlamentné zhromaždenie**, ktoré je poradným orgánom a skladá sa z predstaviteľov delegovaných štátov. Vďaka nezávislosti sa zaoberá širokým okruhom dôležitých tém, vrátane problémov súčasnej spoločnosti a rôznych aspektov medzinárodnej politiky. Výsledky rokovaní ovplyvňujú ministrov pri činnosti. Parlamentné zhromaždenie spomedzi všetkých členov – poslancov si volí prezidenta / tri ročné obdobia/, generálneho tajomníka, viceprezidentov. Poslanci parlamentu sú zastúpení v úmernom počte od počtu obyvateľstva a politického rozvrstvenia v jednotlivých krajinách. Zastúpené by mali byť všetky hlavné strany v krajine. Na dosiahnutie práva sa vytvorili : **Európska komisia pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva. Európsky súdny dvor** je kompetentný garantovať občanom EÚ ochranu ľudských práv a slobôd. Európsky parlament menoval do novej inštitúcie Únie **ombudsmana**, ktorý prijíma sťažnosti v akejkoľvek veci patriacej do oblasti aktivity EÚ. Aktivity RE vedú k vypracovaniu európskych dohovorov a dohôd, na základe ktorých sa upravujú a harmonizujú zákony členských štátov. Oficiálnym jazykom sú angličtina a francúzština.

Európska Únia

Najvyšším orgánom EÚ je **ER / európska rada /**, ktorá sa schádza každý polrok v predsedajúcej krajine. Členmi ER sú predsedovia vlád jednotlivých členských štátov, predsedníctvo sa strieda po 6 mesiacoch. Jej úlohou je zaisťovať kooperáciu európskej politiky, prijímať základné smery vývoja a rozhodnutia. Jej rozhodnutia musia byť schválené Radou EÚ / Rada ministrov EÚ /, ktorá sa schádza každý mesiac, aby prerokovala všeobecné otázky. Je zostavená z príslušných ministrov členských štátov. Jej úlohou je koordinovať všeobecnú hospodársku politiku EÚ, prijímať a rozhodnutia a nariadenia

, spolu s EP schvaľovať legislatívne akty. Výkonný orgán EÚ má sídlo v Bruseli . Európsky parlament je jedinou medzinárodnou inštitúciou , ktorej členovia sú volení v priamych všeobecných voľbách občanmi členských štátov. Poslanci sú volení na 5 rokov , nezastupujú štát, ale politickú stranu. Najvyšším súdom EÚ je Súdny dvor EÚ, ktorého úlohou je úlohou jej zabezpečiť rešpektovanie aplikácie práva Únie a interpretáciou zmlúv.

2. Potreba práva v spoločnosti

Výsledkom ľudského pôsobenia na prírodné prostredie je civilizácia a kultúra. Ich neodmysliteľnou súčasťou je poriadok a ako výsledok rešpektovania **spoločenských noriem**. Človek od narodenia do smrti žije vo svete rôznych požiadaviek a nárokov, ktoré vyplývajú z náboženských, morálnych , estetických či právnych noriem. **Právo** je súčasťou duchovnej kultúry spoločnosti. Od ostatných normatívnych systémov spoločnosti sa odlišuje svojím monizmom / teda tým , že platí len jediný právny systém záväzný pre celú spoločnosť /, svojou spätosťou so štátom a zvláštnou formou.

Už Rimania chápali právo ako umenie dobra a spravodlivosti. **Právo je systém noriem a pravidiel správania v spoločnosti , ktoré stanovuje a sankcionuje / vynucuje / štátna moc. Právne normy** sú záväzné pre všetkých členov spoločnosti a na rozdiel od morálnych noriem si ich možno vynútiť orgánmi a inštitúciami, ktoré si ľudstvo v dejinách postupne vytvorilo.

Morálne normy upravujú vzťahy v spoločnosti na báze tradícií, zvykov, iných vplyvov. Pri vymedzení práva sa stretávame s tromi základnými súčasťami jeho štruktúry : **právne normy, právne inštitúcie, právne vedomie. Právne normy** sú idey, pravidlá správania vystupujúce v podobe zákonov, vládnych nariadení , vyhlášok, výnosov či iných foriem práva. Upravujú vzájomné vzťahy medzi jednotlivými členmi spoločnosti, ako aj medzi nimi a štátom , predstavujú akýsi právny ideál, teda vzor želateľného správania v spoločnosti. Na dodržiavanie , alebo vynucovanie práva má štát celý systém **právnych inštitúcií**. Pomáhajú občanovi orientovať sa v systéme právnych noriem tak, aby si mohol riadne plniť svoje povinnosti , ale zároveň aj uplatňovať svoje práva. Do tohoto systému patrí sústava súdov , prokuratúra, advokácia, notárstvo a polícia. Dôležitou inštitúciou, ktorá rieši spory , trestá delikty , určuje výšku trestu obžalovaného je súd. Inou právnou inštitúciou je notárstvo , ktoré má za úlohu osvedčovať právne úkony /overovanie dokumentov/. **Právne vedomie** predstavuje individuálne alebo spoločenské právne myslenie o práve a jeho uskutočňovaní. Je to súhrn poznatkov a postojov oblasti práva , ktoré má buď jednotlivec alebo istá skupina , či celá spoločnosť. Právne vedomie formuje množstvo materiálnych / vek, bydlisko, pohlavie / ako aj duchovných /

politická kultúra, spoločenské vedomie/ vplyvov. Ako sa mení a vyvíja právne vedomie, tak sa menia aj právne normy a inštitúcie a naopak spätne pôsobia na právne vedomie. Všetky tri zložky štruktúry práva sú navzájom späté a tvoria dve roviny práva teoretickú a praktickú. Veľmi dôležitú úlohu v štruktúre práva majú rôzne neštátne občianske združenia a nadácie podporujúce rozvoj ľudských práv.

3. Myšlienkové zdroje európskej právnej kultúry

Grécka múdrosť- Gréci vytvorili základné kategórie filozofického a vedeckého myslenia, najplodnejším obdobím bolo tzv. sokratovské alebo etické obdobie (5. stor. p. n. l. až 3. stor. p. n. l.), keď vyučovali veľkí učitelia ako Sokrates, Platón, Aristoteles a Zenón. Učili, ako spájať krásu tela s krásou duše a ako dobre žiť, čo bolo u nich späté so životom v štáte. Gréci nám zanechali myšlienku demokracie, občianskeho štátu (polis), klasifikáciu rôznych foriem vlády i predstavu o ideálnom štáte. Boli presvedčení, že šťastné sú len tie štáty, v ktorých sa zachovávajú zákony, spravodlivosť a slušnosť.

Rímskoprávna vzdelanosť- Keď Gréci stratili politickú samostatnosť, stali sa učiteľmi víťazných pánov sveta- Rimanov. Rimania nikdy nedosiahli filozofickú úroveň Grékov, predstihli ich však vytvorením systému platného práva. Pozorovali, ako sa utvárajú reálne vzťahy v spoločnosti, zovšeobecňovali ich a vytvárali abstraktné vzory riešenia, a tak vytvorili samostatnú vedu o práve- jurisprudenciu. Jej základom bolo predovšetkým dielo Aristotela a stoikov, ovplyvnené kresťanstvom, vďaka čomu sa rímske právo stalo nadčasovým. Jeho princípy sa stali nielen základom pre európsku právnu kultúru, ale všeobecne uznávanou medzinárodnou terminológiou.

Kresťanská mravnosť- Kristus priniesol Nový zákon, ktorý hlásal odpustenie, súciti a toleranciu a toto náboženstvo lásky a spásy poprelo svetozázor antického sveta. Rané kresťanstvo bolo učenie, v ktorom štát a právo nemali veľký význam. Postupne sa však formovala cirkev a oficiálne kresťanská doktrína a za vlády Konštantína Veľkého získali kresťania slobodu vyznania. Cirkevní otcovia, najmä Aurelius Augustinus, zdôrazňovali slobodu človeka, čím predznamovali vznik ľudských práv a vďaka Tomášovi Akvinskému sa v kresťanskej (európskej) filozofii sa ďalej šírili základné tendencie gréckej filozofie.

4. Predmet občianskeho práva

Občianske právo- prispieva k naplňovaniu občianskych práv a slobôd, hlavne k ochrane osobnosti a nedotknuteľnosti vlastníctva.

Občiansky zákonník- základný prameň občianskeho práva. Upravuje občianskoprávne vzťahy:

- **osobného a majetkového charakteru** medzi :
fyzickými osobami
fyzickými a právnickými osobami
fyzickými, právnickými osobami a štátom
- **nemajetkového charakteru**- napr. ochrana autorských práv
- **ochranou osobnosti**- napr. ochrana súkromia

Občiansky zákonník neupravuje:

- vzťahy vznikajúce z výsledkov duševnej tvorivej činnosti
- rodinné vzťahy upravované zákonom o rodine
- obchodnoprávne vzťahy upravované Obchodným zákonníkom
- pracovnoprávne vzťahy upravované Zákonníkom práce

Účastníci občiansko-právnych vzťahov:

- **fyzické osoby / FO/**
- **právnické osoby**
- **štát**

Fyzické osoby / občania, jednotlivci/ majú právnu subjektivitu a spôsobilosť na právne úkony. Za FO sa považuje človek, be ohľadu na rasu, náboženstvo, pohlavie, sociálne postavenie , politickú príslušnosť.

Rozlišujeme význam :

Spôsobilosť FO mať práva a povinnosti- vzniká narodením a končí smrťou.

Spôsobilosť FO na právne úkony – sa v plnom rozsahu dosahuje plnoletosťou. Maloletí majú spôsobilosť, len na také právne úkony, ktoré sú primerané ich veku.

Súd môže pozbaviť spôsobilosti na právne úkony napr. Pre duševnú chorobu alebo súd obmedzí spôsobilosť na právne úkony dočasne / napr. Pre alkohol, drogy.

Osobné právo chráni občianske právo v týchto prípadoch :

Fyzická osoba má právo na ochranu svojho života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, súkromia, svojho mena, prejavov osobnej povahy / listy, denníky, zápisky, maily, SMS správy, obrazové záznamy a pod.

Právnické osoby (organizácie, spoločnosti- umelo vytvorené subjekty):

- **korporačné**- obchodné spoločnosti, družstvá
- **nadačné**- nadácie, fondy

- jednotky územnej samosprávy- mestá, obce

Na zriadenie právnickej osoby je potrebná písomná zmluva alebo zakladajúca listina, pokiaľ zákon neurčí inak.

Právnické osoby vznikajú zápisom do obchodného registra alebo iného registra napr. Register obcí, nadácií a pod.

Právnické osoby majú svoj názov a sídlo.

5. Vlastnícke právo

Vlastnícke právo je základným vecným právom. Predmetom vlastníctva môže byť akákoľvek vec v právnom zmysle slova. Všetci vlastníci majú rovnaké práva a povinnosti poskytuje sa im rovnaká právna ochrana. Medzi jednotlivými formami a druhmi vlastníctva neexistujú žiadne rozdiely. Vlastník je oprávnený / §123 Občianskeho zákonníka /predmet svojho vlastníctva držať ,užívať, požívať jeho plody a úžitky, nakladať s ním. K obmedzeniu vlastníckych práv môže dôjsť len na základe zákona vo verejnom záujme .

Vlastníctvo vecí môžeme **nadobudnúť zmluvou, dedením , rozhodnutím.**

Pri nadobúdaní vlastníctva **zmluvou rozlišujeme zmluvu : kúpnu, darovaciu, inú.**

Pri nadobúdaní vlastníctva rozhodnutím štátneho orgánu alebo súdu a dedením a to : zo zákona, zo závetu, z úmrtia inej osoby.

Nadobúdanie vlastníctva:

- **kúpnu, darovaciu alebo inou zmluvou**
- **kozhodnutím štátneho orgánu**
- **vydržaním**
- **dedením-** dedičstvo sa nadobúda smrťou poručiťa

6.Dedenie

Predmetom dedenia sú:

- **hnuteľné a nehnuteľné veci**
- **vecné práva** (obmedzenia týkajúce sa hnuteľnej alebo nehnuteľnej veci, nepr. doživotné právo na bývanie inej osoby v zdedenom dome.)
- **záväzkové práva** (napr. dlhy poručiťa do výšky majetku)

Dedí sa:

- **zo zákona**
- **zo závetu-** musí byť napísaný vlastnou rukou a podpísaný pred dvoma svedkami s uvedeným presným dátumom a presným pomenovaním dediča i predmetu dedenia.maloletí potomkovia – dediči sú chránení zákonom.
- **z oboch týchto dôvodov**

Dedičská nespôsobilosť- nededí ten, kto sa dopustil úmyselného trestného činu proti poručiteľovi, jeho manželovi, deťom alebo rodičom. Ak mu poručiteľ odpustil, dediť môže.

Vydedenie- pri preukázateľných, mimoriadne závažných dôvodoch je možné vydedenie.

7. Rodinné právo

Rodinné právo- upravuje vzťahy medzi manželmi navzájom, medzi rodičmi a deťmi a ďalšími príbuznými, ako aj vzťahy náhradnej rodinnej výchovy.

Zákon o rodine-je základným kódexom rodinného práva

Zásady rodinného práva:

- rovnoprávne postavenie muža a ženy vo všetkých rodinných, osobných aj majetkových vzťahoch medzi manželmi
- rovnoprávnosť občanov vo všetkých rodinnoprávných vzťahoch, odstránenie rasovej, národnostnej či náboženskej diskriminácie
- odstránenie diskriminácie detí podľa ich pôvodu, deti sa nerozlišujú na manželské a mimomanželské
- manželstvo, materstvo a rodina sú pod ochranou štátu, ochrana detí a mládeže, zabezpečenie ich duševného a telesného rozvoja je povinnosť rodičov, rešpektovanie Deklarácie a práv dieťaťa
- dobrovoľnosť a slobodné rozhodovanie pri uzavieraní manželstva
- monogamia
- jednotné výchovné pôsobenie rodiny a spoločnosti, za výchovu sú zodpovední rodičia, sústava školských a kultúrnych zariadení
- morálna a materiálna pomoc, ktorú sú povinní poskytovať všetci členovia rodiny

8. Podmienky pre vznik manželstva

Manželstvo- právom upravené životné spoločenstvo muža a ženy, uzatvára sa súhlasným vyhlásením muža a ženy pred orgánom štátu alebo cirkvi.

Vyhlásenie o uzavretí manželstva- musia ho urobiť obidvaja snúbenci osobne, súčasne musia predložiť určené doklady a musia vyhlásiť, že:

- nie sú im známe okolnosti, ktoré vylučujú uzavretie manželstva
- obidvaja navzájom poznajú svoj zdravotný stav
- priezvisko jedného z nich bude ich spoločným priezviskom alebo že si ponechajú svoje doterajšie priezviská

Okolnosti, ktoré vylučujú uzavretie manželstva:

- existujúce manželstvo niektorého zo snúbencov

- príbuzenstvo v priamom pokolení a medzi súrodencami
- nepĺnoletosť- maloletý, ktorý má viac ako 16 rokov, môže uzavrieť manželstvo len výnimočne a získava tým svojprávnosť
- duševná choroba (obmedzenie spôsobilosti na právne úkony)

Vzťahy medzi manželmi upravuje Zákon o rodine (2004)

9.Predmet trestného práva, trest, druhy trestov.

Členenie trestného práva:

- **trestné právo procesné**
- **trestné právo hmotné**- jeho zámerom je chrániť fyzické a právnické osoby pred konaním nebezpečným pre spoločnosť

Trestný zákon- základný prameň trestného práva hmotného, má dve časti:

- **všeobecná časť**- trestná zodpovednosť
- **osobitá časť**- obsahuje 12 hláv (napr. trestné činy proti republike, rodine a mládeži, životu a zdraviu, majetku)

Trestný čin- také pre spoločnosť nebezpečné konanie, ktoré vyčerpáva znaky uvedené v trestnom zákone, čiže skutkovú podstatu trestného činu.

Formy zavinenia trestného činu:

- **úmyselné zavinenie**
- **zavinenie z nedbanlivosti**

Účelom trestu nie je len chrániť spoločnosť pred páchaním, ale zabrániť odsúdenému pokračovať v trestnej činnosti a vychovať ho, aby viedol riadny život. Za spáchaný trestný čin nemusí byť vždy uložený trest./ mladistvá osoba, ľútosť, pomáhanie pri vyšetrowaní, stav nepríčetnosti a pod.

Súd za spáchanie trestného činu môže uložiť tieto tresty:

Trest odňatia slobody sa ukladá na dobu najviac 15 rokov. Zákon pozná i **výnimočný trest** od 15-25 rokov za zvlášť závažnú trestnú činnosť.

Trest odňatia sa vykonáva v nápravnových ústavoch v troch nápravnových skupinách.

Ak výkon trestu odňatia slobody neprevýši dva dva roky môže súd **podmienečne odložiť výkon trestu**, pričom určí skúšobnú dobu na jeden až päť rokov.

Ak odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojím správaním preukázal, že sa od neho môže očakávať, že v budúcnosti povedie riadny život, môže ho súd spravidla po výkone polovice uloženého trestu odňatia slobody **podmienečne prepustiť na slobodu**, pričom určí skúšobnú dobu na jeden až sedem rokov.

Ďalšie druhy trestu :

peňažný trest môže súd uložiť, ak páchatel' úmyselne ztrestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať neoprávnený majetkový prospech. Výška : 5000-5mil.Sk

trest zákazu činnosti používa sa na obdobie jedného až desať rokov, napr. Zákaz vedenia motorových vozidiel.

strata čestných titulov a vyznamenaní

strata vojenskej hodnosti

prepadnutie majetku

vyhostenie – z územia SR iba tomu, kto nie je občan SR

zákaz pobytu

Pri určení druhu trestu a jeho výmery súd prihliada na stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť, na možnosť nápravy a pomery páchatel'a a na poľahčujúce a priťažujúce okolnosti.

Poľahčujúcou okolnosťou môže byť to, že páchatel' spáchal trestný čin v silnom rozrušení, vo veku blízkom veku mladistvých, pod tlakom závislosti, alebo podriadenosti, pod vplyvom hrozby alebo nátlaku, pod vplyvom tiesnivých osobných alebo rodinných pomerov, ktoré si sám nespôsobil, viedol pred spáchaním trestného činu riadny život, trestný čin úprimne ľutoval a pod.

Priťažujúcou okolnosťou môže byť najmä to, že páchatel' spáchal trestný čin z obzvlášť zavrhnuteľnej pohnútky, suroivým spôsobom, zákerne, využijúc niečiu bezbrannosť, závislosť, alebo podriadenosť, za živelnej pohromy, alebo inej udalosti vážne ohrozujúce život, verejný poriadok, alebo majetok, trestným činom porušil osobitnú povinosť, alebo ním spôsobil vyššiu škodu, trestný čin spáchal ako člen organizovanej skupiny, zvedol na trestný čin iného, najmä mladistvého, trestný čin páchal, alebo v ňom pokračoval dlhší čas, spáchal viac trestných činov, alebo bol už pre trestný čin odsúdený.

Náš trestný zákon pozná i **premlčanie trestného stíhania a premlčanie výkonu trestu** s presným vymedzením .

Ochranné opatrenia:

Ochranné liečenie –ukladá súd najmä vtedy, ak páchatel' činu ináč trestného nie je pre nepríčetnosť trestne zodpovedný a jeho pobyt na slobode je nebezpečný. Napr. spáchanie trestného činu pod vplyvom alkoholu a znalec konštatoval jeho závislosť od alkoholu. Liečenie sa vykonáva v liečebnom zariadení, ambulantne alebo v nápravno-výchovnom ústave. Možno ho uložiť ako súčasť trestu ale namiesto trestu.

Ochranná výchova – uplatňuje sa výlučne u mladistvých páchatel'ov.

Zhabanie vecí sa uloží vtedy, keď páchatel'a nemožno stíhať alebo ho odsúdiť.

10. Ústava najvyšší zákon krajiny

Ústava má najvyššiu právnu silu, všetky ostatné zákony s ňou musia byť v súlade, bola schválená Slovenská národná rada **1. 9. 1992**, do platnosti vstúpila **1. 1. 1993**, určuje: kompetencie štátnych orgánov (vláda, parlament, súdy, ...), komu za svoju činnosť zodpovedajú (vláda parlamentu, parlament ľudu, súdu, ...) a spôsob, akým tieto orgány vznikajú (menovaním, vo voľbách). Úvod našej Ústavy tvorí **Preambula** = slávnostné vyhlásenie, ktoré obsahuje základné myšlienkové zdroje a princípy, z ktorých Ústava vychádza: cyrilo – metodské duchovné dedičstvo, demokratická forma vlády, mierová spolupráca s inými demokratickými štátmi, záruky slobodného života, po Preambule nasleduje 9 hláv, v ktorých je obsiahnutých 156 článkov :

1. HLAVA_ obsahuje **základné ustanovenia**: SR je zvrchovaný, demokratický, právny štát, ktorý sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo; štátna moc pochádza od občanov; štátnym jazykom je slovenčina; hlavným mestom je BA; štátne symboly SR sú vlajka, hymna (2 slohy), pečať (uprostred je štátny znak a po obvode je kruhopsis Slovenská republika) a znak (na ranogotickom štíte)

2. HLAVA_ obsahuje: **základné ľudské práva a slobody** (právo na život= zákaz trestu smrti, osobná sloboda, nedotknuteľnosť majetku a obydlia, sloboda pohybu, myslenia, svedomia, náboženského vyznania, listové tajomstvo), **politické práva** (právo na informácie, sloboda prejavu, zákaz cenzúry, petičné právo, právo zhromažďovania a združovania), **práva národnostných menšín a etnických skupín** (právo rozvíjať vlastnú kultúru, prijímať informácie v materinskom jazyku, zakladať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie, vzdelávať sa vo vlastnom jazyku), **hospodárske, sociálne a kultúrne práva** (právo na vzdelanie + povinná školská dochádzka, právo na slobodnú voľbu povolania, právo na prácu, na odmenu za vykonanú prácu, na primeraný odpočinok po práci, na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, zákonná ochrana manželstva, rodičovstva a rodiny, sloboda vedeckého bádania), **právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva, právo na súdnu ochranu**

3. HLAVA_ **hospodárstvo SR**: SR je sociálne a ekologicky orientovaná trhovú ekonomiku, je samostatným colným územím

Najvyšší kontrolný úrad SR: je to nezávislý orgán vykonávajúci kontrolu hospodárenia so štátnym rozpočtom, štátnym majetkom; jeho predsedu volí a odvoláva NR SR

4. HLAVA -**územná samospráva**: jej základom je obec; orgánmi obce sú obecné zastupiteľstvo a starosta obce

5. HLAVA -**zákonodarná moc**: predstavuje ju NR SR, ktorá má 150 členov volených na 4 roky; poslancom sa môže stať občan, ktorý má

volebné právo, dosiahol vek 21 rokov a má trvalý pobyt na území SR; poslancov môžeme voliť od 18 rokov; NR SR je uznášaniaschopná v prítomnosti nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov = minimálne 76, uznesenie platí pri súhlase nadpolovičnej väčšiny prítomných, v prípade prijímania alebo zmeny Ústavy alebo vypovedania vojny treba trojpäťtinovú väčšinu všetkých poslancov; úlohy NR SR: prijímať zákony (od Ústavy až po bežné zákony), kontroluje činnosť vlády, schvaľovať štátny rozpočet, uznávať sa na vypovedaní vojny

-referendum: zúčastniť sa na ňom môže každý, kto môže voliť do NR SR; vyhlasuje ho prezident SR, ak o tom rozhodne NR SR, alebo o ňu petíciou (350 000 podpisov) požiadajú občania; vyhlásenie referenda – do 30 dní od prijatia petície, vykonané do 90 dní od vyhlásenia; je platné pri účasti nadpolovičnej väčšiny všetkých oprávnených voličov a prijaté pri nadpolovičnej väčšine všetkých účastníkov

6. HLAVA **-výkonná moc:** má ju prezident SR (volený oprávnenými voličmi na obdobie 5 rokov; prezident – podmienky ako pri poslancovi a minimálny vek 40 rokov; úlohy: reprezentuje štát navonok, je hlavným veliteľom ozbrojených síl SR, podpisuje zákony, vyhlasuje referendum, výnimočný stav, ...) a vláda (skladá sa z predsedu, podpredsedov a ministrov; ministrom môže byť každý, kto môže byť poslancom; zákony prijaté v NR SR; ak podá demisiu predseda vlády, podá ju celá vláda)

7. HLAVA **-súdna moc:** najvyšším súdom je Ústavný súd SR, ktorý rozhoduje o súlade ostatných zákonov s Ústavou; ostatné súdy rozhodujú o občianskoprávných a trestnoprávných v eciach; sudcovia sú volení NR SR na 4 roky

8. HLAVA **-prokuratúra:** chráni práva fyzických, právnických osôb a štátu; na jej čele je generálny prokurátor, ktorý je menovaný a odvolávaný prezidentom SR

9. HLAVA **-prechodné a záverečné ustanovenia:** obsahujú rôzne upresnenia k niektorým bodom Ústavy, napr. to, že žiadny zákon prijatý v SR nesmie byť v rozpore s touto Ústavou

- Ústavu SR (v podobe, v akej bola pôvodne prijatá) podpísal Ivan GAŠPAROVIČ (vtedajší predseda SNR) a Vladimír MEČIAR (vtedajší predseda vlády SR)

;11.Ochrana spotrebiteľa

Občianske právo zahŕňa aj právnu úpravu ochrany spotrebiteľa. Vo všetkých trhovách ekonomikách sa postupne sformuloval systém ochrany spotrebiteľa. S prvkami ochrany sa stretávame od vzniku trhového prostredia. Nové formy predaja , reklama vytvárajú na spotrebiteľa neprimeraný nátlak. Základy práva spotrebiteľa sformuloval americký **prezident J.F.Kenedy** v 20. storočí. Postupné rozpracovanie jeho problematiky sa stalo obsahom **Smernice na**

ochranu spotrebiteľa , ktorú prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1985. Obsahuje 8 práv spotrebiteľa :

1.Právo na uspokojovanie základných potrieb , spotrebiteľ má prístup k základným tovarom a službám, adekvátnym potravinám, odievaniu, bývaniu, zdravotníckej starostlivosti, vzdelaniu a hygienickým zariadeniam

2.Právo na bezpečnosť, ochranu pred výrobkami, technológiami, službami, ktoré by boli nebezpečné pre život

3.Právo byť informovaný a byť chránený pred nepoctivosťou inzercie a označovania tovarov

4.Právo na voľbu zo širokého sortimentu na základe dostatočných informácií

5.Právo obhajovať svoje záujmy pri tvorbe a realizácii vládnej politiky vo vývoji služieb a výrobkov

6.Právo na nápravu , dostať jasné odpovede na sťažnosti, kompenzácie za nedostatky pri nákupe a pod

7.Právo na spotrebiteľské vzdelávanie aby si mohol spoľahlivo vybrať tovar i služby

8.Právo na zdravé životné prostredie

Poradenskú činnosť vykonávajú záujmové združenia. Predávajúci zodpovedá za kvalitu tovaru. V prípade, že na výrobku sa v zákonom stanovenej lehote vyskytne chyba, má právo spotrebiteľ výrobok **reklamovať**. Spôsob riešenia reklamácie závisí od charakteru závady , ktorá sa na výrobku vyskytla. Spotrebiteľ má právo obrátiť sa so žiadosťou o rady ,informácie a pomoc na spotrebiteľské združenie či SOI. Orgánom štátnej správy, kontrolným orgánom môže podať sťažnosť a podnet na kontrolnú činnosť. Rozpory , pri ktorých nedôjde k dohode medzi zainteresovanými stranami je oprávnený riešiť súd.

Autor: Lucia Sýkorová

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

IV.POLITOLÓGIA

1.Štát, jeho funkcie

Štát je forma organizácie spoločnosti , ktorá vznikla a existuje na základe spoločenskej zmluvy, je neosobný mocenský mechanizmus, ktorého cieľom je efektívne spravovať územie a všetko, čo sa na tomto území nachádza: ľudia, inštitúcie, majetok, príroda a pod. Štát sú aj inštitúcie, ktoré rozhodujú a kontrolujú.

Pojem štát pochádza z latinského slova status , čo znamená stav ,ústava alebo poriadok.

Rozlišujeme status naturalis – prirodzený stav , stav existujúci pred štátom , status civilis –občiansky stav odvodený od vzniku štátu. Rímskou expanziou a vytváraním Imperium Romanum zaniká význam mestského štátu a štát začali označovať pojmami imperium , neskôr Machiavelli zaviedol používanie výrazu štát vo forme republiky a monarchie. V 18. a 19. sa význam pojmu štát postupne stabilizoval. V minulosti štáty vznikali alebo sa rozširovali najmä prvotnou okupáciou . V súčasnosti sú legálne rôzne spôsoby vzniku štátu , či už zvonka alebo z iniciatívy parlamentu. Napr. po druhej svetovej vojne vzniklo Česko-Slovensko , pričlenením napr. NSR a NDR, rozčlenením napr. Česko, Slovensko, odčlenením časti územia od pôvodného štátu a pod.

Pod pojmom štát chápeme politický, ekonomický, sociálny a geograficko-teritoriálny útvar a na ňom žijúce obyvateľstvo, nad ktorým viac alebo menej z jeho vôle vykonávajú moc príslušné štátne orgány. Moc vo vnútri i navonok štátu je nezávislá a uznaná inými štátmi. Obsah štátu určuje ústava, zákony, a po voľbách aj program väčšiny **Štátna moc sa realizuje prostredníctvom funkcií štátu.** Charakter funkcií podmieňuje viacero faktorov. Môže to byť veľkosť štátu, stupeň priemyselného rozvoja štátu, vojenský potenciál, surovinová základňa. **Funkcie štátu : vonkajšie a vnútorné.** Medzi **vonkajšie funkcie** štátu / zahraničná politika štátu / sú zamerané na zabezpečovanie hospodárskej a politickej spolupráce s inými štátmi a medzinárodnými organizáciami, na ochranu pred agresiou a vonkajšiu bezpečnosť štátu, vytváranie priaznivej predstavy o štáte , o stave

dodržiavania ľudských práv, právnom systéme , kultúre a pod. **Vnútorne funkcie** môžeme nazývať aj vnútornou politikou štátu a zaradujeme sem: ochranu práv a slobôd občanov, ochranu verejného a súkromného majetku, ochranu verejného poriadku, ochranu kultúrnych pamiatok a prírody, tvorbu pravidiel hospodárskeho života a ich zabezpečovanie, podporu a rozvoj školstva , vzdelania, vedy a kultúry .

2. Znak štátu

Štát má tieto špecifické znaky : štátnu moc, ktorá je viazaná na určité sústavy štátnych orgánov, štátne územie a hranice, štátne občianstvo, štátne symboly, štátnu suverenitu

Štátna moc je taký druh verejnej moci, keď možnosť určovať správanie všetkých členov v spoločnosti sa sústredila v rukách určitej skupiny , ktorá sa zaoberá len výkonom moci. Štátna moc je vlastne zvrchovaný mechanizmus, ktorý spravuje vývoj na určitom území. V demokratickom režime sú pojmy štátna moc a politická moc identické / totožné / . Územie štátu je priestor vymedzený hranicami štátu . Predstavuje celý suchozemský povrch vo vnútri štátnych hraníc , vnútorné vodstvo, prípadne pobrežné teritoriálne / územiu prislúchajúce vody /. Vzdušný priestor, a priestor pod povrchom Zeme smerom kjadru Zeme. K štátnemu územiu patrí aj priestor bojových lodí a bojových lietadiel. Územie štátu sa môže rozširovať , zmenšovať ba aj zanikať. Štátne občianstvo znamená príslušnosť osoby k určitému štátu. Je to trvalý právny zväzok medzi fyzickou osobou a štátom. V podmienkach demokracie štátni občania sú zdrojom štátnej moci. V zmysle spoločenskej zmluvy si slobodne vytvárajú štát a štátnu moc, ktorej sa dobrovoľne podrobujú. Na správe štátu sa zúčastňujú priamo prostredníctvom zvolených zástupcov. Medzi štátom a občanom je štátnoobčiansky vzťah , teda že práva a povinnosti majú obaja : štát aj občania. **Štátne občianstvo** možno nadobudnúť : narodením rodičov, z ktorých je aspoň jeden štátnym občanom , alebo narodením sa na príslušnom štátnom území, naturalizáciou- uzatvorením manželstva s cudzincom, udelením štátneho občianstva na základe žiadosti. Štátne občianstvo udeľuje Ministerstvo vnútra SR a nadobúda sa doručením listiny s udeleným štátnym občianstvom. Štátne občianstvo nemožno odňať nikomu proti jeho vôli. **Štátne symboly** vznikali a stabilizovali sa na prelome 18.a 19. stor. a majú zväčša národný význam, pretože vyjadrujú cestu národov k štátnosti a samostatnosti. Spolu s názvom štátu sú to vonkajšie prejavy štátnosti , ktorými sa štát reprezentuje navonok a zároveň vyjadruje svoju históriu, štátnu formu a národnú identitu. Štátne symboly SR schválila Národná rada SR zákonom 63 /1993/ a patrí k nim : **štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať a štátna**

hymna. Štátny znak sa používa na významných listinách NR SR a vláda SR na insigniách starostov, primátorov obcí a miest, v zasadacích a rokovacích miestnostiach štátnych a samosprávnych orgánov ale aj na označovanie prírodných rezervácií, používajú ho ústredné orgány štátnej správy, štátne organizácie, orgány verejnej správy. **Štátna vlajka** sa skladá z pozdĺžnych pruhov: bieleho, modrého, červeného, na prednej polovici vlajky je štátny znak. **Štátna pečať** tvorí štátny znak, okolo ktorého je do okruhu nápis Slovenská republika. Priemer pečate je 45mm a má ju prezident. **Štátna hymna** je tvorená prvými dvoma slohmi piesne Jána Matušku Nad Tatrou sa blýska na nápev ľudovej piesne, ktorá vznikla v roku 1844 pri odchode študentov Ľudovíta Štúra z Prešporského lýcea do Levoče na protest proti perzekúciám ich učiteľa. **Štátna suverenita** sa vymedzuje ako nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci, či už vo vnútri štátu alebo mimo hraníc daného štátu. Rozlišujeme suverenitu vonkajšiu a vnútornú. Vnútorná suverenita štátu znamená nezávislosť štátnej moci od iného politického subjektu, vo vnútri štátu. V demokratických štátoch to znamená moc podrobenú zákonom. Vonkajšia suverenita znamená právo štátu uzatvárať medzinárodné dohody a zmluvy, nadväzovať a udržiavať diplomatické styky a pod. Suverenita je v medzinárodných vzťahoch politický a právny výraz nezávislosti a samostatnosti štátu. Neznamená izoláciu, ale predpokladá nevyhnutnosť spolupracovať s inými štátmi – príkladom je kolektívna bezpečnosť.

3. Legitímnosť, štátna moc, volebný výber

Nositeľ štátnej moci sa usiluje mocenské postavenie, ako aj štruktúru moci a spôsob jej vzniku definovať tak, aby jeho zdôvodnenie uspokojilo väčšinu obyvateľov.

Legitímnosť /zákonnosť, oprávnenosť / má dve stránky: **právnu** a **morálnu**. **Právna stránka**, právne zdôvodnenie sa v súčasnosti zakladá na ústave, **morálne zdôvodnenie** režimu je závislé od politických predstáv strán. Morálne zdôvodnenie režimu je dôležité najmä z historického hľadiska. **Legitímnosť režimu** sa zdôvodňovala právom ľudu hoci aj násilným spôsobom – odstrániť nedemokratickú vládu.

Česko-slovenská republika vznikla tak, že veľmoci zrušili štát označovaný ako žalár národov. Nový štát vznikol na základe práva národov na sebaurčenie a štátnu zvrchovanosť. To isté právo bolo dôvodom odtrhnutia Sudet a vzniku Slovenskej republiky v roku 1939. Legitímnosť opätovného rekonštruovania Česko-slovenska po druhej svetovej vojne mala ten istý dôvod. Okupácia v roku 1968 bola „legitímna“, pretože išlo o ochranu základov socializmu.

Zvraty aj kontrazvraty sú morálne a legitimizované právom časti obyvateľstva uskutočniť politickú násilnú zmenu. Právna legitimizácia nastáva v krátkom čase po skutočnej politickej zmene, právnou úpravou.

Volebný výber. Legislatívnym základom spôsobu volieb je **volebný systém**. Prostredníctvom **Ústavy a zákonov** určuje, ako voliť, akým spôsobom preniesť volebné výsledky. **Spôsob voľby** môže byť **priamy** - volič volí štátnych reprezentantov svojim hlasom. **Nepriamy spôsob** znamená, že občan sa priamo nezúčastňuje na volebnom výbere osoby do štátnej funkcie. **Občan -volič** môže poveriť osobu, ktorá bude v jeho mene voliť - občana zastupuje orgán štátnej moci, ktorého si občan už predtým zvolil.

Pri prednesení volebných výsledkov do zloženia zastupiteľskej sústavy môže byť realizovaný dvoma spôsobmi : **systémom pomerného zastúpenia** - jednotlivé politické strany získavajú v zastupiteľskom orgáne taký počet kresiel, aký zodpovedá podielu hlasov získaných vo voľbách. Tento systém neumožňuje volebnú kandidatúru mimo volebných lístkov. Kandidát môže byť nezávislý, ale musí kandidovať na listine niektorej politickej strany. Väčšinový systém je založený na celi poraziť protivníka a zvíťaziť, postupuje vždy víťaz, nie je dôležité získať istý podiel hlasov. Vo volebnom obvode sa určí víťaz.

4. Formy vlády

Formy vlády –rozlišujeme tri formy štátnej moci :

a, parlamentnú formu vlády, v ktorej prevláda zákonodarná moc nad výkonnou. Parlament určuje konkrétne zloženie vlády, zostavuje vládu – ustanovuje ministrov, odvoláva vládu, schvaľuje vládny program. Táto forma vlády prináša častú zmenu vlády aj bez parlamentných volieb, **b, kabinetná forma vlády** je charakteristická dominantným postavením vlády, ktorá zostavuje v čele so svojim predsedom – premiérom členov vlády podľa výsledkov volieb. Premiér je hlavným predstaviteľom / Veľká Británia /. Táto forma vlády je stabilnejšia, nespôsobuje politické krízy, **c, prezidentská forma vlády** je veľmi málo rozšírená, výnimočné postavenie má prezident, prezident je volený mimo parlamentu ú voliteľmi USA/. Prezident je zároveň aj šéfom exekutívy, parlament prezidenta nemôže odvolať, prezident má mimoriadne legislatívne práva, vo Francúzsku má právo rozpustiť parlament.

Štátna moc je to mechanizmus, ktorý spravuje vývoj na určitom území.

Podľa **horizontálneho členenia** sa delí na: **zákonodarnú, výkonnú a súdnu**

zákonodarná moc: najvyšším orgánom je **parlament**, ktorý vzniká vo voľbách; jeho funkčné obdobie býva 3 – 5 rokov; je to kolektívny orgán, v ktorom jednotlivec nemôže rozhodovať, platí rozhodnutie väčšiny;

úlohy parlamentu: prijíma Ústavu, schvaľuje štátny rozpočet, program vlády, posudzuje činnosť vlády

výkonná moc: najvyšším orgánom je **vláda**; jej úlohou je realizovať rozhodnutia parlamentu v praxi; vo vláde existuje aj kolektívne rozhodovanie aj individuálne rozhodovanie (každý minister za svoj rezort)

súdna moc: jej úlohou je kontrolovať zákonodarnú a výkonnú moc, vykladať zákony a Ústavu (tú vykladá Ústavný súd, ktorý dozerá, aby s ňou nijaký iný zákon nebol v rozpore); dôležitou črtou súdnictva je jeho nezávislosť

Vertikálne členenie štátnej moci je menej prepracované; jeho podstatou je určenie kompetencií štátnych orgánov (kto je komu nadriadený a podriadený); rozlišujeme tu **centralizovaný model štátu** (rozhodovacie právomoci sú sústredené do centra, často teda dochádza k napätiu medzi centrom a regiónmi; príklad - Francúzsko), **federálny model štátu** (spoločný štát, v ktorom jednotlivé členské jednotky majú vlastné orgány štátnej moci, ale najvyššiu štátnu moc má centrum; príklad – Nemecko, USA), **konfederatívny model štátu** (zväzok suverénnych štátov, ktorý vznikol deklaráciou o spolužití a vytvorením spoločných orgánov štátnej moci).

5. Formy štátu

Formy štátu rozlišujeme :

a, podľa vertikálneho členenia moci: unitárny, federatívny, konfederatívny štát. Unitárny štát je štát v rámci ktorého nejstávajú časti štátu ktoré by mali povahu samostatných útvarov, má jednu sústavu najvyšších štátnych orgánov, jednu sústavu, právomoc a kompetencie najvyšších orgánov je pôvodná, ale právomoc a kompetencie orgánov častí štátu sú odvodené, jednotlivé časti unitárneho štátu majú povahu územných a administratívnych jednotiek.

b, podľa hlavy štátu a jej vplyvu: monarchia (dedičná = panovník má reálnu moc, napr. v Ománe, v Japonsku, alebo konštitučná – moc panovníka je len symbolická, lebo štát funguje podľa Ústavy, napr. Veľká Británia, Švédsko), **republika** (na čele je prezident, ktorý môže byť volený priamo občanmi, ako v SR, alebo voliteľmi, ako v USA, v oboch prípadoch ide o „silného“ prezidenta, alebo je volený parlamentom – ide o „slabého“ prezidenta)

c, podľa vplyvu občanov na politický život: pluralitný (sú povolené viaceré politické strany = pluralita názorov), **totalitný štát** (len jedna vládnuca strana, jedna ideológia,

Autor: Lucia Sýkorová

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

V. EKONOMIKA

1. Základné ekonomické pojmy

Potreby sú uvedomelé alebo neuvedomelé nedostatky. Ľudia svoje potreby porovnávajú, triedia podľa dôležitosti. Potreby môžeme členiť z rôznych hľadísk. Z **vývojového hľadiska** človeka delíme potreby na – **primárne** – vlastné tak zvieratám, ale aj človeku prijímanie potravy, vylučovanie, dýchanie, pocit chladu a pod., **sekundárne** – získané a naučené, vznikajú v socializačnom procese, potreby komunikácie, úspechu, uznania, ekonomické potreby, citu a pod.

Podľa **počtu subjektov** členíme potreby na **individuálne** / potreby každého subjektu / a kolektívne / každý subjekt je členom určitého spoločenstva, spájajú ho s inými ľuďmi rovnaké alebo podobné záujmy, ktoré vyplývajú zo spoločných potrieb / potreba životného prostredia, zdravie, vzdelanie / a **kolektívne** teda spoločenské napr. potreba obyvateľov mať kino a pod. Podľa toho či majú **hmotný** alebo **nehmotný** charakter rozdeľujeme potreby na **hmotné** a **nehmotné**. Medzi **hmotné** patria materiálne potreby ako napr. potreby stravovania, odievania, bývania, **nehmotné** – nemateriálne napr. potreba čítať, učiť sa, priateľstva lásky pochvaly a ocenenia. **Hmotné** potreby sa uspokojujú spravidla na základe výsledkov hospodárskej činnosti, ktorými sú materiálne statky. **Nehmotné** sa uspokojujú na základe výsledkov nehmotnej činnosti. Podľa naliehavosti rozdeľujeme **potreby na životne nevyhnutné a kultúrne a luxusné** / potreba návštevy divadla, módneho obliekania a pod/. S rozvojom ľudskej civilizácie rastie aj počet rozmanitých potrieb. Niektoré vznikajú, iné zanikajú. Ľudské potreby sú neohraničené, ale ohraničené je ich uspokojovanie. Uspokojovanie potrieb závisí od dostatku prostriedkov na ich uspokojovanie, od poradia dôležitosti ich uspokojovania.

Statky. Väčšinu svojich potrieb ľudia uspokojujú spotrebou statkov a služieb. Statky sú veci, ktoré slúžia na uspokojovanie potrieb človeka. Môžu byť výsledkom prírodných procesov, teda nie sú výsledkom žiadnej hospodárskej činnosti / vzduch, voda, piesok / alebo výsledkom

výroby / napr. chlieb, topánky, auto /.**Rozlišujeme voľné statky, vzácne, kapitálové , spotrebné statky. Voľné statky nie sú výsledkom výroby** , nachádzajú sa v prírode a niektoré z nich sú aj ohrozené , preto treba s nimi hospodáriť ako so vzácnymi. **Ekonomické / vzácne / statky** sú tie, ktoré sú výsledkom hospodárskej činnosti a vo vzťahu k potrebám sú obmedzené. Preto s nimi treba nakladať efektívne. Podľa účelu použitia rozlišujeme statky **kapitálové / investičné, výrobné** sem môžeme zaradiť stroje a zariadenia/ a **spotrebné / konzumné**, napr. potraviny, šatstvo, odev rádio / .
Služby sú statky, ktoré majú nehmotný charakter, napr. opravárenské služby, služby lekárov, bánk a pod. Služby delíme na **vecné** , ktoré súvisia s opravou, údržbou vecí, so zabezpečovaním čistoty a hygieny /práčovne / a s presunom osôb a tovarov / osobná a nákladná doprava/.
Osobné služby , ktoré uspokojujú potreby ľudí priamo , bez sprostredkovania pomocou vecí. Zaraďujeme sem služby ako je školstvo, zdravotníctvo, rekreačné služby .

2. Ekonómia

Je veda, ktorá skúma ,akým spôsobom spoločnosť rieši problém vzácností / čo, ako, pre koho vyrábať / .**Ekonómia ako veda** vznikla v 18 storočí. Jej vznik sa spája s dielami anglických ekonómov **Adama Smitha**. Do poslednej tretiny 19.stor. sa rozvíjala ako jednotná veda. Potom sa rozčlenila na dve časti : **mikroekonómiu a makroekonómiu**

Mikroekonómia skúma správanie sa jednotlivcov , podnikov. Zaoberá sa vytváraním cien jednotlivých druhov tovarov, vysvetľuje prečo vzniká nezamestnanosť.

Makroekonómia sa zaoberá ekonomikou ako celkom. Zaujímajú ju celkový dopyt a ponuka, národohospodárske výsledky, skúma medzinárodné ekonomické vzťahy.

Ekonómiu rozdeľujeme na pozitívnu , ktorá skúma ekonomiku takú, aká je. Opisuje fakty a ekonomické vzťahy .Hľadá odpovede na otázky, aký je ekonomický život, nie aký by mal byť. **Normatívna eko.** Nielen skúma ,ale aj hodnotí a odporúča.

Typy ekonomík

a, ekonomika založená na zvykoch a tradíciách – všetky ekonomické rozhodnutia prijímajú na základe inštinktov a zvykov. Ide spravidla o málo rozvinutú a dnes už historicky prekonanú ekonomiku.
b, príkazová ekonomika je systém organizácie a riadenia hospodárskej činnosti založený na príkazoch a administratívnych rozhodnutiach z centra typickým príkladom príkazovej ekonomiky je centrálné plánovanie , v tejto eko. prevláda štátne vlastníctvo

a monopolné postavenie . Takýto hospodársky systém si zostavuje zväčša nereálne plány.

c, trhov ekonomika – je založen na systéme slobodného podnikania a voľnej súťaží, rešpektuje sa konkurencia, liberálne vzťahy, dopyt a ponuka. Monopoln postavenie nemá štát / centrum /.

3.Hospodárstvo a jeho činitele , vstupy a výstupy

Hospodrstvom rozumieme t oblasť cieľavedomej činnosti ľudí , ktorej cieľom je výroba statkov a služíeb. Vo **výrobe** sa pretvárajú /transformujú / **vrobn vstupy** / stroje, materiál, suroviny ale aj ľudsk práca / tak, aby ich výsledkom boli oakvan **výstupy** / kapitlov statky alebo spotrebn statky a služíby/. Všetky vstupy do výroby sa označujú **vrobn činitele** a moţno ich rozdeliť na **tri zkladn skupiny a to : prrodn zdroje, práca, kapitál. Prrodn zdroje** zahŕnj všetko to, čo človek získava z prírody a využíva vo výrobnom procese. Pat sem najmä pôda, ktorej sa využíva v poľnohospodárstve ale aj na stavby domov a ciest ,tovární a ţeleznc, nerastné bohatstvo- ako zdroj surovín a nerastov , rôzne energetick zdroje, samotn ţivotn prostredie  vzduch, voda. Práca predstavuje cieľavedom činnosť ľudí zameran na tvorbu statkov a služíeb, ktorej uspokojujú ľudsk potreby. Ide tak o fyzick , ale aj o duševn prácu, ktor ľudia / pracovn sily vynakladajú v procese výroby. Mţe iť o prácu v priemysle, poľnohospodárstve doprave, zdravotníctve školstve. Na vykonávanie práce je potrebn získať prslušn kvalifikáciu / vzdelanie / ktorej závisí od zloţitosti a náročnosti práce. m je práca zložitejšia , tm si vyžaduje vy ššiu kvalifikáciu.

Kapitl tvoria tie statky , ktorej pomáhajú pri výrobe d'alších statkov a služíeb . V priemyselnom podniku to mţu byť napr. stroje a zariadenia , vrobn haly a budovy , ale aj dopravn prostriedky , zásoby pomocou ktorých sa vyrábajú nov statky a služíby. To je **fyzick kapitál**. Kapitl existuje aj v peňažnej podobe , ktorej je predpokladom existencie fyzického kapitálu / samotn peniaze, cenné papiere- akcie, dlhopisy a pod. / .Vrobn výstupy sú výsledkom výroby , môžu byť v podobe kapitálových alebo spotrebných statkov a služíeb.

Podnik je tak hospodárska jednotka, ktorej základným cieľom a funkciou je podnikanie / podnikatel'sk činnosť/.Podniky predstavujú zkladn organizan článok hospodárstva v príslušnej krajine.

Vrobnm sa označujú hmotn statky, ktorej sú výsledkom vlastného vrobnho procesu určitého konkrtnho podniku. Napríklad vrobnm automobilovej firmy je auto , vrobnm pekárne je chlieb .

Ide o finálne výrobky, ktoré môže podnik spotrebovať na vlastné účely alebo ich predať.

Tovar, je teda všetko to, čo podnik ako hospodárska jednotka predáva spotrebiteľovi. Každý výrobok, ktorý sa ostáva na trh je tovarom.

3. Porovnanie typov ekonomík

Zvykový- celé ekonomické správanie je založené na tradíciách a zvykoch-dnes sa vyskytuje iba u niektorých primitívnych narodov.

Centrálne plánovaný-vyznačuje sa riadením celého economickeho života vládou na základe centrálného plánu krajiny a jeho následným rozpracovaním na nižšie úrovne.Tento systém využívali bývalé socialistické štáty,v ktorých prevažovalo štátne vlastníctvo a monopolné postavenie výrobcov.

Trhový zodpovedá situácii,v ktorej je ekonomika koordinovaná iba prostredníctvom trhu.Neexistujú žiadne zásahy vlády.Je to však abstraktná situácia,lebo vláda vždy aspoň v minimálnej miere zasahuje do ekonomiky.Najviac sa tejto situácii priblížil kapitalizmus voľnej súťaže v 19. storočí.

Zmiešaný systém-je v súčasnosti prevládajucim usporiadaním ekonomík vyspelých krajín sveta - je to v skutočnosti trhový systém doplnený o zásahy vlády(tzv.hospodárska politika), v niektorých situáciach, keď samotný trhový mechanizmus neposkytuje uspokojuvé výsledky (napr. stanovenie minimálnej mzdy vládou,dane sociálne opatrenia a pod)

4. Trh a trhový mechanizmus

Výmena činností medzi ľuďmi sa realizuje na trhu. **Trh** je miesto, kde sa uskutočňuje predaj a kúpa najrozličnejších výrobkov. Medzi trhové subjekty, ktoré pôsobia na trhu môžeme zaradiť **tri subjekty** : **domácnosti, podniky, štát** . **Domácnosti** sú subjekty, ktoré vstupujú na trh, aby si kúpili výrobky a služby na uspokojenie svojich potrieb. **Podniky** na trhu výrobných faktorov kupujú výrobné faktory potrebné na výrobu. Na trhu výrobkov a služieb predávajú svoje produkty. **Štát** je špecifickým **subjektom trhu**. Vystupuje ako predávajúci a kupujúci. Jeho hlavnou úlohou je vytvárať podmienky pre fungovanie trhu a v prípade zlyhávania trhového mechanizmu korigovať nepriaznivé dopady na ekonomiku. **Typy trhov** : **miestny trh, národný trh, / vnútorný trh**, ktorý vzniká spojením niekoľkých miestnych trhov / **medzinárodný trh** / je prepojením vnútorných trhov niekoľkých krajín/ ,

svetový trh / / predstavuje objem kúp a predajov medzi partnermi všetkých krajín sveta v určitom období/.

V podmienkach trhového hospodárstva sa vytvára a pôsobí **trhový mechanizmus**. Predpokladom fungovania trhového hospodárstva je fungovanie trhového mechanizmu je trhové správanie sa každého subjektu trhu. Domácnosti, podniky a štát tu majú svoju úlohu a ich činnosť sa koordinuje prostredníctvom trhového a cenového mechanizmu. Trhový mechanizmus je súhrn vzťahov medzi spotrebiteľmi a výrobcami – podnikateľmi. Na základe týchto vzťahov sa rozhoduje o rozdeľovaní a použití výrobných zdrojov a v konečnom dôsledku od určenia ceny a množstva tovarov a služieb. Týmto rieši mechanizmus ekonomické problémy : čo , ako, a pre koho vyrábať. Prednosťou trhového mechanizmu je, že informácie sa šíria automaticky, bez toho, aby sa niekto o to vedome staral. Sú to informácie, ktoré vznikajú na konkrétnom mieste a v konkrétnom čase. Najdôležitejšia informácia je cena.

Cena predstavuje sumu peňazí, za ktorú sa kupujú , resp. predávajú tovary a služby. Ceny v trhovom mechanizme plnia základnú úlohu. Každý tovar či služba má na trhu svoju cenu. Svoju cenu majú aj trhové faktory , ktoré nadobúdajú špecifické konkrétne formy : práca – mzda, pôda – renta, kapitál –úrok. Medzi funkcie ceny patrí : poskytovanie a prenášanie informácie o potrebách , výrobných možnostiach, podnecovanie výrobcov a spotrebiteľov aby používali vo výrobe efektívne výrobné metódy, racionálne využívali možné zdroje, rozdeľovanie dôchodkov podľa podielu výrobných faktorov na vytváraní produktu. V trhovom procese sa výrobcovia riadia záujmom ako dosiahnuť zisk. Zisk je rozdiel medzi celkovými príjmami a celkovými nákladmi. Čím bude mať podnik nižšie náklady, tým bude mať vyšší zisk. To znamená volí najefektívnejšie výrobné metódy. V trhovom procese sú podstatné tri procesy : proces tvorby dopytu, proces tvorby ponuky, proces vytvárania rovnovážnej ceny.

5.Porovnanie rôznych typov konkurencií

Konkurencia je boj subjektov, ktoré sa stretávajú na trhoch a bojujú medzi sebou ekonomickými prostriedkami o mieru splnenia svojich cieľov. Subjekty prichádzajú na trhy s rôznymi cieľmi. Plnenie cieľa jedného subjektu obvykle obmedzuje iné subjekty ,alebo aspoň sťažuje napĺňanie ich cieľov.

Konkurencia na trhu má množstvo foriem:

Konkurencia naprieč trhom: je vlastne konkurenčným bojom medzi ponúkajúcimi, ktorí sa snažia predat' tovar za čo najvyššiu cenu, a dopytujúcimi, ktorí sa ,naopak, usilujú dosiahnuť čo najnižšie ceny.

Konkurencia na strane dopytu: vzniká zo vzájomného súperenia dopytujúcich o čo najlacnejší nákup tovarov- jeho význam sa zosilňuje v okamihoch nedostatku tovarov, ktorý vedie k rastu cien.

Konkurencia na strane ponuky: je v súčasnosti najsilnejšou formou, väčšina producentov sa snaží nielen maximalizovať svoje zisky, ale súčasne čo najviac znižovať vplyv ostatných producentov, prípadne ich z trhu vytlačiť, prevziať ich zákazníkov, a tým ďalej zväčšovať svoj zisk, keďže väčšina trhov je prebytkových, čo zostruje konkurenciu medzi ponúkajúcimi.

6. Peniaze a funkcie peňazí

Peniaze za peniaze môžeme považovať všetko, čo slúži ako všeobecne prijímaný prostriedok, alebo platidlo. Peniaze ako výmenný prostriedok sa v dejinách ľudstva vyskytovali najprv vo forme tovarov. **Výmena** jedného tovaru za iný sa nazýva **naturálna výmena**. V rôznom čase a na rôznych miestach plnili funkcie peňazí iné tovary. Neskôr sa tieto tovarové peniaze takmer vylúčili a obmedzili na drahé kovy (zlato a striebro). Zo začiatku sa používali len úlomky bez označenia, neskôr razené vo forme mince. Aj drahé kovy časom nahradili nový druh peňazí- papierové mince. Peniaze vystupujú v týchto formách:

- **Kovové mince**-služia na platenie v hotovosti
- **Papierové peniaze**-bankovky, lebo ich vydáva centrálna emisná banka v štáte
- **Bankové, depozitné**- bezhotovostné peniaze t.j zápisy na účtoch v bankách, vklady na vkladných knižkách...

Funkcie peňazí: peniaze v trhovej ekonomike plnia tri významné funkcie:

Prostriedky výmeny: čím je peňažný systém rozvinutejší, tým väčšia časť výmeny tovarov sa uskutočňuje bezhotovostne (prevod, úverové karty)

Zúčtovacia jednotka: peniaze prostredníctvom ceny umožňujú jednoduchšie vyjadrovanie hodnoty vymieňaných tovarov a služieb.

Uchovávateľ hodnôt: hromadenie peňazí vo forme úspor.

Znehodnotenie peňažnej jednotky, meny nazývame **inflácia**.

7. Cenné papiere – dlhopisy, akcie, zmenky, šeky

Okrem peňazí sa vo vyspelých trhových ekonomikách stretávame aj s cennými papiermi. Niektoré z nich sú dokonca schopné nahradiť v niektorých funkciách peniaze. S cennými papiermi sa obchoduje na burzách cenných papierov.

Cenný papier- je listina,ktorá predstavuje určitý nárok vlastníka ,voči tomu, kto tento cenný papier vystavil.

Cenné papiere sa delia na :

úrokové(dlhopisy,obligacie),**výnosové**(akcie),**neúročené**(šeky),podľa vystaviťeľa ich delíme **na štátne,komunálne,súkromné**.

Najbežnejšími typmi cenných papierov sú:

Dlhopisy-úverové cenné papiere s pevne stanovenou dobou platnosti a výnosom,ktorým je zvyčajne úrok.Existujú dva druhy dlhopisov:

Výmenný – za určitých podmienok je zameniteľný za akcie,

Opčný majiteľovi poskytuje predkupné právo na akcie toho,кто dlhopis vydal.

Akcie-cenný papier vydaný akciovou spoločnosťou,ktorý opravňuje jeho vlastníka vykonávať práva spoločníka akciovej spoločnosti(právo zúčastniť sa valného zhromaždenia,hlasovať)a podieľať sa na majetkových právach(mat' podiel na ziskov podobe tzv.dividendy)Najčastejšími typmi akcií sú tieto:

Kmeňové-nemajú zvláštne práva a obmedzenia,

Prioritné –majú zaručenú výšku dividend,s týmito akciami je obmedzené právo hlasovať,

Zamestnanecké- sú určené pre zamestnancov a nemožno ich bežne predávať.

Zmenky- cenné papiere,ktoré predstavujú písomný dlžnícky záväzok(zaplatenie určitej peňažnej čiastky k určitému dátumu),ktoré sa delia na:

Vlastné-vystavovateľ sa zaväzuje,že sám zaplatí uvedenú čiastku,

Cudzie-vystavovateľ v nich prikazuje,aby tretia osoba zaplatila veriteľovi miesto neho

Šeky- cenné papiere,ktorými vlastník účtu prikazuje banke vyplatiť jeho doručovateľovi alebo inej poverenej osobe určitú peňažnú čiastku.

8.Druhy bánk, porovnanie činnosti centrálnej banky a komerčných bánk

Druhy bánk - rozlišujeme : **a, centrálnu banku** , ktorá sa stará o to, aby v štáte bol dostatok peňazí ,u nás je centrálnou bankou NBS . Okrem vydávania slovenských bankoviek a mincí uskutočňuje aj finančné operácie - úvery, **b,obchodné a komerčné** banky poskytujú obchodné a finančné služby – bankové operácie : **aktívne** / poskytovanie úveru / , **pasívne** / prijímanie vkladov a vydávanie akcií / , **sprostredkovateľské** /prevody na účet / , peňažné ústavy

Centrálna banka:je vládou zriadená inštitúcia,ktorá má v bankovníctve zvláštne postavenie.Neposkytuje bežné bankové služby.Jej hlavnou

funkciou je starostlivosť o stabilitu meny ,regulácia bankovej sústavy a podmienok poskytovania úverov,dozor nad činnosťou komerčných bánk,ale aj vykonávanie finančných operácii vlády.

Centrálne banky sa o stabilitu meny stará najmä pomocou týchto nástrojov:

- **zmeny vo výške povinných minimálnych rezerv**-komerčné banky využívajú vklady na poskytovanie pôžičiek.Aby si banky dodržali dostatočné rezervy pre prípad,keby si chceli vkladatelia svoje vklady vyzdvihnúť,zákon im stanovuje minimálne rezervy,ktoré musia povinne udržať.Centrálne banky má právo meniť v určitom intervale výšku povinných rezerv a tým zvyšovať alebo znižovať rozsah finančných zdrojov,ktoré môžu komerčné banky požičiavať ostatným ekonomickým subjektom.
- **operácie na voľnom trhu**-na zvyšovanie alebo znižovanie množstva peňazí v obehu môže centrálna banka používať i nákup alebo predaj štátnych obligácií-(štátne dlhopisy).Ak ich predáva,znižuje množstvo peňazí v ekonomike a opačne.
- **zmeny diskontnej sadzby**- centrálna banka určuje úrokovú sadzbu,za ktoré si môžu komerčné banky od nej požičať.

Hlavnou úlohou centrálnej banky je zabezpečiť stabilitu meny.

Komerčné banky- prijímajú vklady a poskytujú úvery podnikom,družstvám, súkromným podnikateľom i fyzickým osobám.Vykonávajú tieto druhy bankových operácií:

-pasívne operácie:príjem vkladov od klientov a získavanie ďalších zdrojov peňazí.

- **aktívne operácie**:poskytovanie úverov,pôžičiek
- **spprostredkovateľské operácie**:získavanie dodatočných príjmov,ktoré plynú z poskytovania rôznych služieb klientom/prevody na účtoch,zmenárenské alebo depozitné služby/.

9.Spôsoby podnikania

Živnosti sú najpočetnejšou formou podnikania. Podmienky podnikania upravuje **živnostenský zákon**, ktorý charakterizuje živnosť ako sústavnú činnosť, uskutočňovanú samostatne,vlastným menom, na vlastnú zodpovednosť a s cieľom dosiahnuť zisk.

Živnosti si môžu zakladať právnické i fyzické osoby , ktoré splnia základné podmienky živnostenského zákona. Všeobecnými podmienkami je dosiahnutie 18 rokov , spôsobilosť pre právne úkony a bezúhonosť.

K osobitným podmienkam patrí najmä odborná alebo iná spôsobilosť, ktorú si vyžaduje vykonávanie niektorých živností.

V prípade právnických osôb musí všeobecné podmienky spĺňať osoba, ktorá je jej štatutárnym orgánom, zvláštne podmienky musí spĺňať jej zákonný zástupca.

Živnosti sú prevažne malé a stredné podniky, pôsobiace vo sfére obchodu. Šnomsu prevažne malé podniky pôsobiace vo sfére obchodu, v službách a remeslách, ktoré zvyčajne riadi sám vlastník. Živnostník má ručenie neobmedzené, to znamená že za straty a záväzky svojho podniku ručí celým svojím majetkom.

Ohlasovacie živnosti-pri splnení podmienok môžu byť vykonávané po ohlásení na príslušnom živnostenskom úrade :

- **voľné**- na ich vykonávanie nie sú stanovené žiadne podmienky
- **remeselnícke**- odborná spôsobilosť sa získava vyučením v odbore, kvalifikačnou skúškou alebo stanovenou praxou
- **viazané**- odborná spôsobilosť sa dosahuje inak (odbornou skúškou, súhlasom odbornej inštitúcie)

Koncesované živnosti-možno ich vykonávať až po udelení koncesie. Zarádajú sa najmä činnosti, ktorých povoľovanie si vyžaduje splnenie určitých dostatočných podmienok. Zvláštnou podmienkou je spoľahlivosť, ktorá sa posudzuje vo vzťahu k predmetu podnikania so zreteľom na ochranu života, zdravia, majetku a verejných záujmov. Ide o činnosti súvisiace s výrobou a predajom zbraní, streliva, lekárskeho a zdravotníckych potrieb, montáž a oprava telekomunikačných zariadení, geologické práce, pohrebná služba, obchod so starožitnosťami, cestovné kancelárie, taxi službu a pod.

Obchodné spoločnosti sú spoločnosti / právnické osoby, ktoré sa založili s cieľom podnikat'. Založiť ju môžu **fyzické alebo právnické osoby**, ktoré môžu byť spoločníkmi s neobmedzeným ručením len v jednej spoločnosti.

Podľa **obchodného zákonníka** možno na Slovensku založiť **štyri** typy obchodných spoločností:

Verejná obchodná spoločnosť, spoločnosť s ručením obmedzeným komanditná spoločnosť, akciová spoločnosť

Spoločnosti vznikajú dňom zaregistrovania sa – zápisom do obchodného registra. Podmienkou je i vypracovanie Spoločenskej zmluvy, ktorá upravuje spôsoby podnikania, kompetencie, predmet podnikania, zodpovednosť, rozdelenie zisku a pod. Spoločenská zmluva musí obsahovať obchodný názov a sídlo spoločnosti, meno a bydlisko spoločníkov ak ide o fyzické osoby alebo názov a sídlo ak ide o právnické osoby.

Verejná obchodná spoločnosť/VOS/ sa v obchodnom zákonníku charakterizuje ako spoločnosť, v ktorej aspoň dve osoby podnikajú pod spoločným obchodným názvom a ručia za záväzky spoločnosti spoločne a nerozdelne celým svojím majetkom.

Spoločnosť s ručením obmedzeným / s.r.o./ patrí medzi kapitálové spoločnosti, preto povinnosťou spoločníkov nie je osobná účasť na podnikaní spoločnosti, ale musia do spoločnosti vložiť určitý kapitálový vklad. Môže ju založiť jeden, alebo viacero spoločníkov. Spoločnosť zodpovedá za porušenie svojich záväzkov celým svojím majetkom. Základné imanie spoločnosti tvorí súhrn kapitálových vkladov jednotlivých spoločníkov. Minimálna hodnota základného imania spoločnosti je 200 000 Sk a minimálny vklad každého zo spoločníkov je 30 000 Sk. Každý zo spoločníkov sa môže podieľať na spoločnosti iba jedným kapitálovým vkladom. Môže ísť o peňažné alebo nepeňažné vklady.